Developing Lcal Propulsion of Rral Dvelopment Uing Ftures Sudy Mthod
Case Study: Rural Sttlements of Bonab County

Mohamad Zaheri[1]*, Dr. Ali Majnouni-Toutakhane[2], Dr.Kiumars Khodapanah[3]

1-Ph.D Student of Geography and Rural Planning, University of Tabriz
2-Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Tabriz
3-Assistant Professor of Geography and Urban Planning, University of Payam Noor, Tehrn

Zaheri, M & Majnouni-Toutakhane, A & khodapanah, K.(2020). [Developing Lcal Propulsion of Rral Dvelopment Uing Ftures Sudy Mthod Case Study: Rural Sttlements of Bonab County]. *Geography and Development*,18 (59), 41-66, http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2020.5460

doi: http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2020.5460

Received:26/03/2018
Accepted:22/01/2020

ABSTRACT

The status of rural communities in the country's comprehensive development is not overlooked. Today, identifying and using local capabilities and potentials along with finding practical solutions to barriers to development is considered as one of the successful and successful experiments for rural development. Therefore, the necessity of identifying the local propagandists affecting rural development and planning them based on them can be the reason for the development of villages. The present study, with the future research approach, identifies extracts and analyzes key impacts on the development of villages in Bonab. The research method is based on the Delphi method. Initially, a survey of 103 managers and experts in the rural area identified 34 key variables related to the characteristics of 29 villages in Bonab. Using Delphi method and with participation of 35 rural experts, the results were analyzed in the micro-macro software environment. According to the results, the most important key drivers are important in the order of magnitude: the logic of the price of products and the elimination of dealers and intermediaries, the disconnection of villages from sanctions, prices and stagnation through the use of local capabilities , Local authorities' attention to sustainable livelihoods, such as changing crop patterns, irrigation modifications, creating employment and entrepreneurship tailored to rural jobs, coping with the drying of Lake Urmia, tackling soil erosion in proportion to the soil conditions of each village, reducing the duration of implementation of plans Development through access to local indicators through the use of local facilities, government investment in villages Social welfare through the use of local capacities of each village, education and promotion programs in villages, and attention to rural native knowledge. Also, according to the results, populated villages and close to the city center have better conditions. Finally, with regard to the situation of the villages of Bonab, proposals for rural development are presented.

Keywords:
Rural Development,
Future Studies,
Local propulsion,
Bonab County.

Copyright©2020, Geography and Development. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1- Introduction

Today, the importance of recognizing the future and having a program for it is very important to achieve development. Rural settlements, as the main suppliers of food in the country, as well as due to their local capacities, require policies and planning in the future horizons. Future recognition planning leads to increased program reliability and loss of resources.

Since the rural of each region have unique characteristics in terms of economic, social, cultural, physical, etc., it is necessary to consider the local conditions and components of each region in planning the development of the region. Bonab County, with 29 rural, because the rural of this county is full of potential capabilities, needs to know the future and

***Corresponding Author:**
Mohamad Zaheri
Address: Department of Geography and Rural Planning, University of Tabriz
Tel: +98(9143196157)
E-mail: M_zaheri@tabrizu.ac.ir

achieve rural development with the principles of futures studies. Among the local potentials of the villages of the city, we can mention the fertile soil, abundant water, the communication position of the villages with several provinces, proximity to urban centers, variety of products, high level of literacy, etc. Due to the importance of this issue, the present research is aimed at finding the scientific answer to the question that is the main local proponent for the development of rural areas of Bonab city.

2-Research Methodology

This research, based on new methods of future research methodology, is an exploratory research. To analyze the data, using the environmental scanning technique and MicMac software used in order to research dates analysis. In this research, a group of 103 rural experts was selected and consulted in total 34 variables proportional to rural development in Bonab County. For the Delphi questionnaire, 35 experts were selected and used. ANP Model have been used to prioritize villages.

3-Research Finding

According to research findings, the most frequent repetitions were the elimination of inflation and the rationalization of agricultural prices, sustainable livelihoods, drought management in Uremia, and the creation of employment and entrepreneurship. The theoretical mean of 34 variables in this study was obtained at 75.79. The results showed that the logic of the price of products and the elimination of dealers and intermediaries, the disconnection of villages from sanctions, prices and stagnation through the use of local capabilities , Local authorities' attention to sustainable livelihoods, such as changing crop patterns, irrigation modifications, creating employment and entrepreneurship tailored to rural jobs, coping with the drying of Lake Urmia, tackling soil erosion in proportion to the soil conditions of each village, reducing the duration of implementation of plans Development through access to local indicators through the use of local facilities, government investment in villages Social welfare through the use of local capacities of each village, education and promotion programs in villages, and attention to rural native knowledge. According to the results, populated villages and close to the city center have better conditions.

4-Conclusion

The purpose of this study was to identify the most important influential proponents and to assess the extent and manner of influencing these proponents in the development of Rurales in Bonab using the intellectual base. The research findings showed that of the 103 variables studied, 10 variables are of great importance and are considered as the proponents of the development of the city of Bonab. Finally, in order to achieve the development of rurals in Bonab, the following suggestions are presented:

- Looking ahead and developmental approach by taking advantage of the participation of all stakeholders in the development of rural areas.
-To adopt a systematic and comprehensive approach to rural development through consideration of all key elements, the regionalization approach and the role of development in the villages.
- Efforts to improve the economic and livelihoods of villagers by activating the local and local capacities of each village.

Keywords: Rural Development, Futures Studies, Local Factors, Key Factors, Bonab County.

5-References

- Ahmadi, H., bidollah Khani, A (2013). Postgraduate development and critical representations of development discourse; a popular approach, Journal of Social Development Studies of Iran. Year 5, Issue 3, pp. 47-63. (In Persian) http://jisds.srbiau.ac.ir/article_2433.html
- Beheshti, M.B., Zali. N (2011). Identification of regional development key factors by using scenario-based planning approach, Case Study: East Azarbaijan, Journal of Modares University of Humanities and Planning and Space, No. 1, PP. 41-63. (In Persian) https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-5418-fa.html
- Heidari Sareban. V., Majnouni Toutakhane, A. (2016). Investigating the role of social capacity building on the participation rate of villagers in development activities; Case study: Bonab city, Quarterly Journal of Geographic Space. Volume 6, number 1. PP. 89-104. (In Persian) http://gps.gu.ac.ir/article_32846.html

- Heidari Sareban. V., Majnouni Toutakhane, A., Mofareh Bonab, M. (2017). Analysis and analysis of satisfaction of villagers about the quality of dehaier services by using a gap analysis model: a case study of Bonab county, Quarterly journal of local development (Urban-Rural). Volume 7 No. 1. PP. 298-277. (In Persian) https://journals.ut.ac.ir/article_60564.html
- Heidari Sareban. V., Majnouni Toutakhane, A., Mofareh Bonab, M. (2017). Investigating the drought effects of urmia lake on resilience of rural settlements, Quarterly journal of rural planning and research. Year 6. No. 4. PP.67-89. (In Persian) https://jrrp.um.ac.ir/article/view/59430
- Kalantar, Kh., Ramziari. H., Asgari Nadovshan, A. (2013). The perspectives of rural population and the challenges of sustainable rural development management in Iran, Quarterly journal of rural development. Year 16. Number 2. PP. 1-32. (In Persian) http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59280.html
- Khosro Beigi, R., Javan, J. (2015). Discourse on Modernization and Divergence of Agricultural Development and Utilization Policy, Rural Research. Volume 6, No. 1. PP. 1-26. (In Persian) https://jrur.ut.ac.ir/article_54229.html
- Seidaie, S.E., Dehghan, A. (2000). The role of peoples participation in rural development with an emphasis on traditional and new participation, case study: central part of Nourabad Mamasani, Journal of applied sociology. 21. Issue 37. PP. 1-18. (In Persian) http://jas.ui.ac.ir/article_18159.html
- Shakouri, A. (2011). Village decline and rural studies or the need for a review of approaches and methods in villages, Quarterly journal of village and development. Year 14. Number 2. PP.1-9. (In Persian) http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59158.html
- Taghdisi, A., Ahmadi Shapour Abadi, M.A. (2012). Migration and aging of the Iranian rural population: a challenge to rural development, quarterly journal of geographic research. Volume 27. Number 1.PP.123-164. (In Persian) http://journals.ui.ac.ir/article_17923.html
- Taghilou, A.A. (2013). Future scenarios of rural settlements in Iran, quarterly journal of rural planning and research. Volume 3 No. 5. PP. 83-96. (In Persian) https://jrrp.um.ac.ir/article/view/25367
- Taghilou, A.A., Soltani, N., Aftab, A. (2016). Proponents of the development of villages in Iran, Quarterly Journal of Space Planning and Development, Volume 20, No. 4. PP.1-28.(In Persian) https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-5316-fa.html
- Zali, N., Zamanpour, M. (2013). Systematic Analysis of Strategic Variables of Regional Development in Scenario Planning (Case Study: Mazandaran Province), Land Expansion. Year 7. Number 1.PP.1-28 (In Persian) https://jtcp.ut.ac.ir/article_54779.html
- Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A., & Ahmad, K. N (2015). Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 168, 116-122. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814056754
- Appignanesi, Richard (2007). Futures of art in retrospect, Futures, Volume 39. Issue 10. PP.1159-1167. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328707000833
- Bosworth, G., Annibal, I., Carroll, T., Price, L., Sellick, J., & Shepherd, J. (2016). Empowering Local Action through Neo- Endogenous Development; The Case of LEADER in England. Sociologia ruralis, 56(3), 427-449. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/soru.12089
- Cazorla, A., De Los Ríos, I., & Salvo, M (2013). Working With People (WWP) in rural development projects: A proposal from social learning. Cuadernos de desarrollo rural, 10(SPE70), 131-157. http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0122-14502013000100007
- Davoudi, Simin; Wishardt, Michelle; Strange, Ian (2010). The ageing of Europe: Demographic scenarios of Europe's futures. Futures. Volume 42, Issue 8. PP.794-803. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328710000583
- Evers, David (2010). Scenarios on the spatial and economic development of Europe. Futures. Volume 42. Issue 8. PP 804-816. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328710000595
- Falk, I., & Kilpatrick, S. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. Sociologia ruralis, 40(1), 87-110. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9523.00133
- Florida, Richard; Mellander, Charlotta; Stolarick, Kevin (2008). "Inside the black box of regional development-human capital, the creative class and tolerance". Journal of economic geography, 8, 615- 649. https://academic.oup.com/joeg/article-abstract/8/5/615/991426
- Goldstein, Josh; Caldarone, Giorgio; Daily Gretchen; Duarte, Ka'eo; Hannahs, Neil; McKenzie, Emily (2012). InVEST Scenarios case study: Hawaii, USA. WWF, Morges. https://naturalcapitalproject.stanford.edu/publications/invest-scenarios-case-study-hawaii-usa
- Gray, C., & Mueller, V. (2012). Drought and population mobility in rural Ethiopia. World Development, 40(1), 134-145. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22523447/

- Haven- Tang, C., & Jones, E. (2012). Local leadership for rural tourism development: A case study of Adventa, Monmouthshire, UK. Tourism Management Perspectives, 4, 28-35. https://repository.cardiffmet.ac.uk/handle/10369/3352
- Healey, P. (2015). Civil society enterprise and local development. Planning Theory & Practice, 16(1), 11-27. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14649357.2014.995212
- Komppula, R (2014). The role of individual entrepreneurs in the development of competitiveness for a rural tourism destination–A case study. Tourism Management, 40, 361-371. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517713001398
- Látková, P., & Vogt, C. A (2012). Residents' attitudes toward existing and future tourism development in rural communities. Journal of Travel Research, 51(1), 50-67. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287510394193
- Liu, Y., Hu, Z., & Li, Y. (2014). Process and cause of urban-rural development transformation in the Bohai Rim Region, China. Journal of Geographical Sciences, 24(6), 1147-1160. https://link.springer.com/article/10.1007/s11442-014-1144-9
- Lord, S., Helfgott, A., & Vervoort, J. M (2016). Choosing diverse sets of plausible scenarios in multidimensional exploratory futures techniques. Futures, 77, 11-27. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328715001664
- Metzger, M. J., Rounsevell, M. D., Van den Heiligenberg, H. A., Pérez-Soba, M., & Hardiman, P. S. (2010). How personal judgment influences scenario development: an example for future rural development in Europe. Ecology and Society, 15(2), 55-67. https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/402458
- Moriarty, Patrick; Honnery,Damon (2015). Future cities in a warming world. Futures. Volume 66. PP.45-53. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328714002031
- Nema, P., Nema, R., & Rangnekar, S. (2009). A current and future state of art development of hybrid energy system using wind and PV-solar: A review. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 13(8), 2096-2103. https://ideas.repec.org/a/eee/rensus/v13y2009i8p2096-2103.html
- Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research?–Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research. Sociologia ruralis, 52(1), 48-69. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2011.00553.x
- Shucksmith, M (2010). Disintegrated rural development?Neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. Sociologia ruralis, 50(1), 1-14. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2009.00497.x
- Thompson, Diego (2016). Community adaptations to environmental challenges under decentralized governance in southwestern Uruguay. Journal of Rural Studies. Volume 43. PP.71-82. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016715300449
- Vallauri, Ugo (2014). Transition Belsize Veg Bag scheme: The role of ICTs in enabling new voices and community alliances around local food production and consumption. Futures. Volume 62. PP.173-180. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328714000706
- Verburg, Peter H.; Schulp, C. J. E.; Witte, N.; Veldkamp, A. (2006). "Downscaling of land use change scenarios to assess the dynamics of European landscapes". Agriculture, Ecosystems and Environment, 114,39-56. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167880905005335
- Walters, B. B., Cadelina, A., Cardano, A., & Visitacion, E. (1999). Community history and rural development: why some farmers participate more readily than others. Agricultural systems, 59(2), 193-214. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0308521X99000037
- Xia, J. (2010). Linking ICTs to rural development: China's rural information policy. Government Information Quarterly, 27(2), 187-195. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0740624X09001361
- Yifu, L. (2003). The" Rural, Agricultural and Farmer's Problems" and the Rural Development in the Future. Problem of Agricultural Economy, 1, 004. https://europepmc.org/article/med/29201494
- Zhang, Y., Geng, W., Shen, Y., Wang, Y., & Dai, Y.-C. (2014). Edible mushroom cultivation for food security and rural development in China: bio-innovation, technological dissemination and marketing. Sustainability, 6(5), 2961-2973. https://www.mdpi.com/2071-1050/6/5/2961
- Zhao, L., Tian, L., Cai, T., Claggett, B., & Wei, L.-J. (2013). Effectively selecting a target population for a future comparative study. Journal of the American Statistical Association, 108(502), 527-539. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24058223/
- Açar, K. V (2017). Webcam child prostitution: An exploration of current and futuristic methods of detection. International Journal of Cyber Criminology, 11(1), 98-109. https://www.cybercrimejournal.com/previousissueijcc.html

تدوین پیشران‌های محلی توسعهٔ روستایی با استفاده از روش آینده‌پژوهی

مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بناب

دکتر محمد ظاهری[۱]*، علی مجنونی توتاخانه[۲]، دکتر کیومرث خداپناه[۳]

جغرافیا و توسعه، شمارهٔ ۵۹، تابستان ۱۳۹۹
تاریخ دریافت : ۹۷/۰۱/۰۶
تاریخ پذیرش : ۹۸/۱۱/۰۲
صفحات : ۶۶-۴۱

واژه‌های کلیدی:
توسعهٔ‌روستایی،آینده‌پژوهی،پیشران‌محلی، شهرستان بناب.

چکیده

جایگاه جوامع روستایی در توسعهٔ همه‌جانبهٔ کشور بر کسی پوشیده نیست. با وجود اهمیت توسعهٔ روستایی، امروزه شناسایی و استفاده از توانمندی‌ها و پتانسیل‌های محلی در کنار یافتن راهکارهای عملی رفع موانع توسعه، یکی از راهکارهای عملی و تجربه‌شدهٔ موفق برای توسعهٔ روستایی محسوب می‌شود؛ ازاین‌رو ضرورت شناسایی پیشران‌های محلی مؤثر بر توسعهٔ روستایی و برنامه‌ریزی آگاهانه مبتنی‌بر آن‌ها می‌تواند راهگشای توسعهٔ روستاها باشد. پژوهش حاضر با رویکرد آینده‌پژوهی، پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار در توسعهٔ روستاهای شهرستان بناب را شناسایی، استخراج و تحلیل کند. روش تحقیق مبتنی‌بر روش دلفی است. در ابتدا، با نظرسنجی از ۱۰۳ مدیر و کارشناسان حوزهٔ روستا، ۳۴ متغیر کلیدی مرتبط با ویژگی‌های ۲۹ روستای شهرستان بناب شناسایی شد. در ادامه با استفاده از روش دلفی و با مشارکت ۳۵ خبرهٔ روستایی، نتایج در محیط نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شد. براساس نتایج به‌دست‌آمده، مهم‌ترین پیشران‌های کلیدی به‌ترتیب اهمیت، پیشران منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها، قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی، توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری، ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی، مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی، سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها، دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا، برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی. همچنین براساس نتایج، روستاهای پرجمعیت و نزدیک به مرکز شهرستان از شرایط مساعدتری برخوردار هستند. درنهایت با توجه به وضعیت روستاهای شهرستان بناب و متناسب با این پیشران‌ها پیشنهادهای در راستای توسعهٔ روستایی ایران ارائه شده‌است.

مقدمه

توسعهٔ روستایی مفهومی باسابقه بوده که از زمان شکل‌گیری حیات اولین نشانه‌های زندگی جمعی شکل‌گرفته‌است (*Walters et al, 1999: 195*). هر چند که مفهوم آن ازلحاظ محتوا و کارکرد در راستای نیازهای جدید سکونتگاه‌های روستایی، همواره دچار تغییر و تحول شده‌است (*Liu et al, 2014: 1149*) و متناسب با پیشرفت‌های بشری نیازهای جدید شکل گرفته و مفاهیم توسعهٔ روستایی نیز تغییر یافته‌است (*Zhang et al, 2014: 2963*). با وجود تغییر و نوسازی مفهوم توسعهٔ روستایی، آنچه ازنظر دانشمندان عرصهٔ روستایی به‌عنوان اصل اساسی توسعهٔ روستایی محسوب می‌شود، عبارت است از اینکه توسعهٔ روستایی در معنای واقعی خود، مطلوبیت‌بخشیدن به زندگی روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است که با برنامه‌ریزی همه‌جانبه

۱- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول) M_zaheri@tabrizu.ac.ir
۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران a.majnoony@bonabu.ac.ir
۳- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران Khodapanih.k@gmail.com

به‌دست می‌آید (*Cazorla et al, 2013: 133;* *تقیلو و همکاران، ۱۳۹۵؛ Shucksmith, 2010: 5*).

ازنظر نخبگان عرصهٔ روستایی، توسعهٔ روستایی بایستی مبتنی‌بر تجارب گذشته، واقعیات امروزی و با درنظرگرفتن افق آینده و در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، کالبدی، فضایی- مکانی و... صورت گیرد (*تقیلو، ۱۳۹۳: ۸۸؛ Látková & Vogt,2012:53*). اهمیت توجه به توسعهٔ روستایی و ضرورت ترسیم افق‌های روشن برای روستاها از این جهت است که اگر این اجتماعات به هر دلیلی نتوانند در روند توسعهٔ ملی ایفای نقش کنند، آثار و پیامدهای عدم‌توسعهٔ روستایی در حوزه‌های شهری و درنهایت، کل سرزمین را تحت‌تأثیر قرار خواهد داد (*Komppula, 2014: 364; Metzger et al, 2010: 58*؛ *حیدری‌ساربان و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۷۹*). واقعیت امر در گفتمان‌های توسعهٔ زیستگاه‌های روستایی ایران مبین این واقعیت است که در سال‌های گذشته در ارتباط با تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کلان ملی و جهانی که پیشران‌های ساخت روستاها هستند، مورد توجه قرار نگرفته‌است (*صیدائی و دهقانی،۱۳۸۹: ۵-۴*). در گفتمان حاکم بر توسعهٔ روستایی ایران، سیاست‌های دولتی با تمایلات مرکزگرایانه، دولت مرجع پاسخگویی به مشکلات و مسائل روستاییان فرض کرده و در عمل دولت به‌علت اتکای دولت به درآمدهای نفتی، درصدد امحای واقعیت‌های‌درونی زندگی کشاورزی و روستایی برآمده‌است (*خسروبیگی و جوان، ۱۳۹۴: ۳*). وجود نظام متمرکز تصمیم‌گیری در نظام اداری کشور منجر به این شده که ظرفیت‌ها و توانمندی‌های محلی روستاها به هیچ وجود مورد توجه قرار نگرفته و به‌واسطهٔ تصمیم‌گیری متمرکز،همهٔ روستاها بدون درنظرگرفتن تفاوت‌های اجتماعی، اقتصادی، زیستی، کشاورزی و... شاهد یک نوع خاص برنامهٔ ابلاغی از مرکز بوده و عملاً برنامه‌ریزی روستایی فاقد خلاقیت بوده و امکان برنامه‌ریزی متناسب با نیازهای آینده را نداشته باشند (*احمدی و بیدالله‌خانی، ۱۳۹۳: ۴۸*). درحالی‌که به اعتقاد صاحب‌نظران و همچنین بررسی تجارب موفق کشورهای توسعه‌یافته، کلید موفقیت توسعهٔ روستایی در تعیین اولویت‌های توسعهٔ روستایی، جلب مشارکت‌های روستایی و استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های محلی آنان بوده و ازطریق شناسایی ظرفیت‌های محلی به‌روستاییان این امکان داده می‌شود که متناسب با امکانات و تهدیدات موجود در روستاها، برای بهبود کیفیت زندگی خود برنامه‌ریزی داشته باشند (*Neumeier, 2012: 51; Haven-Tang & Jones, 2012: 30; Bosworth et al, 2016: 429*)؛ بنابراین می‌توان گفت که برای توسعهٔ روستایی، مدیران و ساکنان محلی سکونتگاه‌های روستایی نیازمند شناسایی و تعیین اولویت‌های محلی توسعهٔ روستایی هستند تا از طریق اتکاء به نیروهای پیشران، چرخهٔ توسعهٔ روستاهای را سرعت بخشند (*احمدی و بیدالله‌خانی، ۱۳۹۳: ۴۹*).

علاوه‌بر این، در تغییر گفتمان نوسازی به گفتمان پساتوسعه، مباحث جدیدی مانند تغییرات اقلیمی، جهانی‌شدن(*Evers,2010:810;Thompson,2016:73*)، توسعهٔ محلی (*Healey, 2015: 13*)، رشد شهرنشینی (*Moriarty & Honnery, 2015: 46*)، مهاجر (*Davoudi & et al, 2010: 799*)، سیاست‌های رشد جمعیت (*Xia, 2010: 189*)، توسعهٔ فناوری اطلاعات و ارتباطات (*Vallauri, 2014: 173*)، بحران‌های زیست‌محیطی همانند کاهش و خشکی منابع آبی (*Gray & Mueller, 2012: 139*)، پیشران‌هایی هستند که برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی را تحت‌تأثیر قرار داده‌اند. پیشران‌ها، نیروها و روندهایی هستند که نقش بازساخت آیندهٔ فضاهای زندگی را بازی می‌کنند.

پیشران‌ها به‌عنوان نیروهای کلیدی و اثرگذار از اتلاف منابع و امکانات جلوگیری کرده و ازطریق ایجاد انسجام فکری و منابع مالی فرایند توسعه را تسهیل می‌کند (*تقیلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۴*). وجود طیف وسیعی از عوامل و عناصر اثرگذار بر برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی در کنار ضرورت درنظرگرفتن مقتضیات آینده باعث شده که روزبه‌روز بر اهمیت آینده‌پژوهشی در امور روستاها افزوده شود. اهمیت آینده‌پژوهی در توسعهٔ روستایی ناشی از شدت و سرعت تغییرات و لزوم تحول مستمر ناشی می‌شود (*خسروبیگی و جوان، ۱۳۹۴:۷-۶*). بر این اساس، داشتن نگرشی ویژه به مقولهٔ توسعهٔ روستایی در قالب اهداف و سیاست‌های و در پرتو آینده‌نگری دقیق در پیوند با امکانات تولیدی و زیربنایی و منافع قابل‌حصول در سطح کلان، می‌تواند راهگشای مسائل و تنگناهایی باشد که امروزه جوامع روستایی را درگیر کرده‌است (*Amir et al, 2015: 119*). اهمیت اتخاذ رویکرد آینده‌نگرانه در برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی ایران ناشی از این امر است که براساس آخرین آمار رسمی موجود، حدود ۲۳ میلیون نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و حدود یک‌سوم جمعیت ایران در مناطق روستایی زندگی می‌کنند که نیازمند به برنامه‌ریزی برای بهبود وضعیت زندگی هستند (*تقدیسی و احمدی شاپورآبادی، ۱۳۹۱: ۱۲۶*). بیش از ۹۰درصد آب قابل مصرف در ایران در مناطق روستایی در بخش کشاورزی مصرف می‌شود و استفادهٔ بهینه و پایدار از آن نیازمند برنامه‌ریزی صحیح و جامع است (*مجنونی‌توتاخانه و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۹*). روستاها و روستاییان در ایجاد امنیت فضای سرزمینی دارای اهمیت هستند و می‌توانند در ایجاد امنیت اجتماعی فضاها دورتر از شهرها نقش داشته باشند. روستاها، متولّی اصلی حفاظت از محیط‌زیست به شمار می‌روند. بخش اعظم منابع محیط‌زیست شامل گیاهان، حیوانات، خاک و غیره در محیط‌های روستایی قرار دارند و حفاظت از آن‌ها مستلزم برنامه‌ریزی دقیق مبتنی‌بر آینده‌نگرانه است(*کلانتری‌وهمکاران، ۱۳۹۲: ۳*) و همچنین روستاها و فعالیت‌های تولیدی روستایی حدود ۳۶/۶ درصد تولید ناخالص داخلی ایران را به خود اختصاص داده‌است (*شکوری، ۱۳۹۰: ۴-۳*). با وجود اهمیت آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی بایستی توجه کرد این امر نیازمند تدابیری است تا موفقیت برنامه‌ها را تضمین کند. یکی از مهم‌ترین این ضوابط، پرهیز از کلی‌گرایی و توجه جدی است که منابع و توانمندی‌های محلی روستاییان در هر منطقه است؛ بنابراین بایستی برنامه‌های آینده‌نگرانهٔ روستایی مبتنی‌بر توانمندی‌ها و محدودیت‌های محلی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی،سیاسی،مدیریتی،زیرساختی،روان‌شناختی و... باشد. شهرستان بناب نیز به‌عنوان یکی از شهرستان‌های جنوبی استان‌آذربایجان شرقی، دارای ۲۹ روستا با ابعاد ۲۰ نفر تا ۷۰۰۰ نفر جمعیت ساکن است که ضرورت برنامه‌ریزی مبتنی‌بر ویژگی‌های محلی را به امر حیاتی تبدیل کرده‌است. به‌خصوص اینکه ازنظر برخی از محصولات تولیدی مانند پیاز، روستاهای این شهرستان قطب تولید در سطح ملی هستند. در کنار این عوامل، عواملی مانند خشک‌شدن دریاچهٔارومیه،وجود جاذبه‌های گردشگری متنوع در برخی از روستاها، فعالیت بیش از ۱۲۵ کارگاه تولیدی متوسط و...، ضرورت همگام‌ساختن روستاها با مقتضیات توسعه و برنامه‌ریزی براساس واقعیات آینده را اجتناب‌ناپذیر کرده‌است. بنا بر اهمیت این موضوع، پژوهش حاضر با هدف اصلی یافتن پاسخ علمی به این سؤال که اصلی‌ترین پیشران‌های محلی برای توسعهٔ روستایی شهرستان بناب چیست، صورت پذیرفته‌است.

مبانی نظری

آینده‌پژوهی مشتمل‌بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه‌وتحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات یا تغییرنکردن امروز، واقعیت فردا تولد می‌یابد(*Appignanesi,2007:1161*).پذیرش عدم‌قطعیت آینده و محتمل‌دانستن امکان وقوع حالت‌های گوناگونی از آینده به‌جای یک آیندهٔ خاص است. آینده‌پژوهی از آینده‌های مختلف خبر می‌دهد که هرگز مطمئن نیست و همیشه آبستن وقوع رویدادهای غیرمنتظره است (*Lord et al, 2016:3*). در سطح اجتماعات روستایی می‌توان گفت که آینده‌پژوهی، فرایند تلاش سیستماتیک برای نگاه به آیندهٔ بلندمدت علم، تکنولوژی، محیط‌زیست، اقتصاد و اجتماع روستایی است که با هدف شناسایی تکنولوژی‌های عام‌نوظهور و تقویت حوزه‌های تحقیقات آینده‌نگرانه برای روستا و روستاییان است که احتمالاً بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را برای آنان به‌همراه دارند *(تقیلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۷-۶)*.

درحقیقت می‌توان گفت، آینده‌پژوهی روستایی، فرایندی سیستماتیک، مشارکتی و گردآورندهٔ ادراکات آینده از روستاییان و مدیران است که چشم‌اندازی کوتاه‌مدت تا بلندمدت را با هدف اتخاذ تصمیم‌های روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد (*Zhao et al, 2013: 530*). یافو[1] (۲۰۰۳) معتقد است که نقش آینده‌پژوهی در توسعهٔ روستایی به‌عنوان ابزاری سیستماتیک برای ارزیابی آن دسته از توسعه‌های علمی و تکنولوژیکی است که تأثیرات بسیار شدیدی بر رقابت صنعتی،خلق ثروت و کیفیت زندگی روستایی دارد *(Yifu, 2003:17)*.

برای برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی نیروهای داخلی و خارجی زیادی تأثیرگذارند، اما بسیاری از عوامل بیرونی به‌طور خاص واضح و آشکار نیستند *(Nema and et al, 2009)*. تشخیص و ارزیابی این عوامل بنیادی، نقطهٔ شروع و یکی از اهداف اصلی روش سناریوهاست؛ به‌عبارت دیگر، نیروهای پیشران عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها شده و سرانجام داستان را مشخص می‌کنند (*Lord et al, 2016: 4-5*).

ازنظر حیدری‌ساربان و همکاران (۱۳۹۶)، توسعهٔ روستایی ایران با چالش‌هایی روبه‌رو است و این امر در کنار تعدادزیاد نقاط روستایی، مشکلات توسعه‌نیافتگی روستاها را دوچندان کرده‌است؛ مشکلاتی مانند کمبود منابع مالی دولت، پراکندگی روستاها، پایین‌بودن سطح‌سواد و مشارکت اجتماعی، بی‌توجهی به توانمندسازی روستاییان، چالش‌های مربوط به تحریم، فقر، تورم، خشک‌سالی، کمبود بهره‌وری روستایی، کشت سنتی، تنوع نهادهای مسئول توسعهٔ روستایی، ناکافی و گاهی غیرمرتبط بودن تخصص مدیران با سمت آن‌ها و... ازجملهٔ این مشکلات به‌شمار می‌رود *(حیدری‌ساربان و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۱؛ تقیلو و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰-۷؛ مجنونی توتاخانه و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۹)*.

بررسی تجارب موفق کشورهای مشابه کشور ایران نشان می‌دهد که این گونه کشورها به‌رغم مشکلات روستایی به‌مراتب بیشتر از مشکلات روستایی کشور ایران توانسته‌اند مشکلات را حل کرده و جوامع روستایی را در مسیر رشد و توسعه (همگام با اهداف توسعهٔ ملی) قرار دهند. ابزار (سیاست) اصلی این کشورها در زمینهٔ حل مشکلات توسعهٔ روستایی عمدتاً مبتنی‌بر شناسایی مؤلفه‌های کلیدی براساس شرایط محلی روستاها و برنامه‌ریزی این مؤلفه‌ها بوده تا مؤلفه‌های کلیدی بتوانند به‌عنوان موتور محرک سایر بخش‌های توسعهٔ روستایی عمل کنند *(Neumeier, 2012: 50)*. این‌گونه روش‌ها مبتنی‌بر بررسی و اکتشاف در زمینهٔ شاخص‌های اصلی توسعهٔ

1-Yifu

روستایی از بطن خود جامعهٔ روستایی است که اصطلاحاً روش اکتشافی نامیده می‌شود که در این پژوهش نیز روش آینده‌پژوهی اکتشافی موردنظر بوده‌است (*Açar, 2017: 101-103*).

گفتمان نوسازی حاکم‌بر ادبیات توسعهٔ ایران پس از جنگ جهانی دوم در پی زدودن روستابودگی ازطریق بازساخت و الحاق محل به سطح ملی در راستای تثبیت قدرت دولت و حاکمیت در تولید فضاهای روستایی بوده‌است که باعث کاهش استقلال، خودمعیشتی و خودمدیریتی جوامع روستایی شد (*زالی و زمان‌پور، ۱۳۹۳: ۵*) و قدرت و استقلال روستاییان به مفهوم توانمندی و قدرت تصمیم‌گیری به‌منظور برقراری ارتباط و تعامل با جوامع محلی و ملی ازبین برد و جایگاه روستاها را در نظام برنامه‌ریزی اجتماعی و اقتصاد به‌سطح یک‌جامعهٔ منفعل و فاقدصلاحیت و توانمندی در مدیریت و ادارهٔ امور خود تقلیل داد (*تقیلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۹*). با توجه به نتایج نامطلوب اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی این گفتمان زمزمهٔ تغییر و دگراندیشی در «گفتمان توسعه با تأکید بر مردمی‌سازی» (*احمدی و بیدالله‌خانی، ۱۳۹۲*) توسعهٔ روستایی و مدیریت محلی در محوریت گفتمان‌های علمی و اجرایی مطرح و مورد بحث و بررسی قرار داده می‌شود که در صورت به‌رسمیت شناختن قدرت محلی و مردم، نویدی از آیندهٔ مطلوب را خواهد داد (*Falk, & Kilpatrick, 2000: 91*). درنهایت با توجه به چارچوب نظری بررسی‌شده، مدل نظری پژوهش به‌صورت شکل ۱ ترسیم شده‌است.

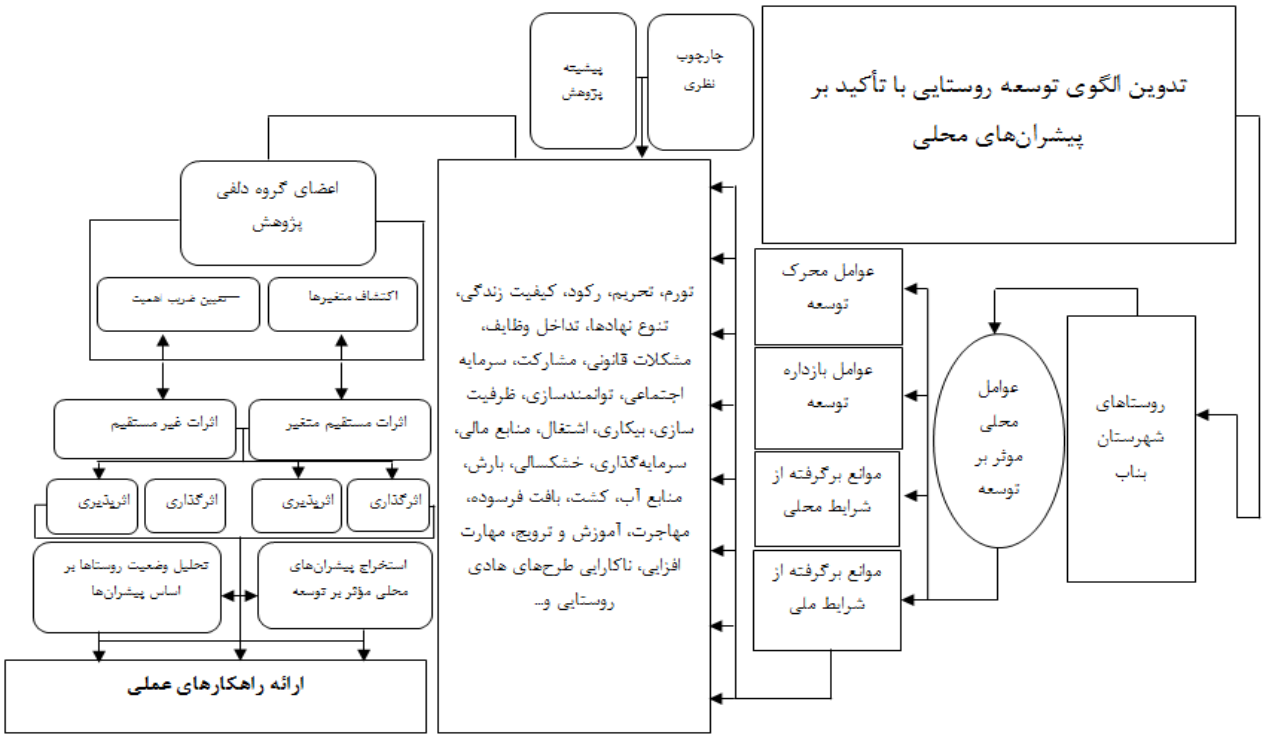

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۷

پیشینهٔ تحقیق

بررسی مطالعات صورت‌گرفته در باب توسعهٔ روستایی نشان می‌دهد که بیشتر محققان معتقدند بنیان‌گذاشتن پایه‌های توسعه مبتنی‌بر شرایط و ویژگی‌های محلی هر سکونتگاه یکی از علمی‌ترین و موفق‌ترین روش‌های مدیریت توسعهٔ روستایی است. در این میان برخی از مطالعات ضمن اینکه اقدام به بررسی نقش مؤلفه‌های بومی در توسعهٔ روستایی تأکید داشته‌اند. بر این نقطه نیز تأکید داشته‌اند که با توجه به شرایط محیطی هر سکونتگاه، برخی از مؤلفه‌ها می‌توانند نقش کلیدی بر عهده داشته و زمینه‌های توسعهٔ سریع‌تر را فراهم سازد که اصطلاحاً باعنوان پیشران کلیدی یا مؤلفه‌های کلیدی توسعه نامیده می‌شوند. در این خصوص بهشتی و زالی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل کلیدی توسعهٔ منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی بر پایهٔ سناریو: مطالعهٔ موردی آذربایجان شرقی» اقدام به بررسی سناریوهای توسعهٔ استان آذربایجان شرقی در افق ۱۰ ساله کردند. آن‌ها با استفاده از روش و تحلیل متقاطع به این نتیجه رسیدند که ۱۴ پیشران کلیدی برای توسعهٔ استان قابل‌شناسایی است که این ۱۴ پیشران عبارت است مدیریت، منطقهٔ آزاد ارس، تحقیق‌وتوسعه، میزان جمعیت، امنیت سرمایه‌گذاری، نقش فراملی استان، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، مهاجرت، بازرگانی فراملی، پیوندهای اقتصادی، منابع آب، بهره‌وری، تولید ناخالص داخلی و تولیدات صنعتی هستند.

تقیلو و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «پیشران‌های توسعهٔ روستاهای ایران» با استفاده از روش دلفی و نظرات خبرگان روستایی اقدام به بررسی پیشران‌های توسعهٔ روستایی کل کشور ایران کرده و به این نتیجه رسیدند که مشارکت، سرمایه‌گذاری و کارآفرینی، تربیت نیروی انسانی متخصص، منابع طبیعی، درآمدزایی، طرح هادی روستایی، مالکیت منابع، تکنولوژی، خدمات و گردشگری از اهمیت بیشتری برخوردار هستند.

تقیلو (۱۳۹۳) در پژوهشی باعنوان «سناریوهای آیندهٔ سکونتگاه‌های روستایی ایران» پیشران‌های مؤثر در بقای روستاها را توسط کارشناسان گروه دلفی انتخاب و آن‌ها را از نظر اهمیت، میزان تأثیرگذاری و فقدان قطعیت با به‌کارگیری فنون سلسله‌مراتبی AHP، تاپسیس و شاخص اجماع‌نظر، رتبه‌بندی کرده‌است.

نتایج این پژوهش نشان داد، گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیاست توسعهٔ سکونتگاه‌های کوچک به‌عنوان پیشران‌های مهم و تأثیرگذار در روند عامل‌های کلیدی مانند درآمد و اشتغال روستاییان درآینده خواهند بود و می‌توانند در بقای سکونتگاه‌های روستایی درآینده ایفای نقش کنند. «تحلیل سیستمی متغیرهای راهبردی توسعهٔ منطقه‌ای در برنامه‌ریزی سناریو مبنا، مورد مطالعه: استان مازندران» عنوان پژوهش زالی و زمان‌پور (۱۳۹۳) بوده‌است. آن‌ها در پژوهش خود با استفاده از اصول نظریهٔ سیستم‌ها، ارزیابی و تحلیل متغیرهای راهبردی توسعهٔ استان مازندران به‌عنوان داده‌های کلیدی سناریونگاری توسعهٔ منطقه‌ای در افق ۱۴۱۰ انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد، متغیرهای کلیدی راهبردی توسعهٔ استان مازندران در افق ۱۴۱۰ شامل شیوهٔ مدیریت کلان کشور، تورم، شیوهٔ مدیریت استان و غیره بوده‌است.

وربورگ و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی با به‌کارگیری شبیه‌سازی دینامیکی و قیاس سناریوهای تغییر در ۲۵ کشور اروپا، تأثیر تغییر کاربری اراضی را بر مناظر و روستاهای اروپا بررسی کردند. آن‌ها در این پژوهش عوامل کلیدی تغییر کاربری اراضی اروپا

را تغییر در ساخت جمعیتی، تجارت جهانی، فناوری و بزرگ‌شدن اتحادیهٔ اروپا معرفی کردند. در واقع، این عوامل نیازهای جدیدتری برای زندگی در اروپا به‌وجود خواهند آورد که خود به افزایش شهرنشینی و ازبین‌رفتن مناظر حومه‌ای و روستاها منجر می‌شوند. ریچارد فلوریدا و همکارانش (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان «جعبهٔ سیاه توسعهٔ منطقه‌ای، سرمایهٔ انسانی، کلاس خلاق و تحمل» خود اقدام به شناخت عوامل انسانی مؤثر بر توسعهٔ منطقه‌ای کردند. آن‌ها با روش معادلات ساختاری و تحلیل مسیر، عوامل مختلف و نحو ارتباط آن‌ها را با توسعهٔ منطقه‌ای بررسی کرده‌اند. مهم‌ترین ارتباطی که به‌عنوان نتایج اصلی تحقیق خود عنوان داشته‌اند، ارتباط مستقیم بین وجود طبقهٔ خلاق و نقش اقتصاد فرهنگ با توسعهٔ منطقه‌ای است. گیدستین و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «سناریوهای سرمایه‌گذاری منطقهٔ هاوایی ایالات متحده» که با تأکید بر بخش کشاورزی بوده‌است، به این نتیجه رسیدند که متغیرهای کلیدی و تأثیرگذار در کاربری آتی این منطقه، سیستم آبیاری زمین و نحو فروش زمین در آینده است.

روش تحقیق

این پژوهش ازنظر ماهیت از نوع تحقیقات کاربردی و ازنظر روش‌شناسی مربوط به تحقیقات آینده‌پژوهی با رویکرد اکتشافی است. به‌منظور گردآوری اطلاعات برای کسب بینش نظری لازم و بررسی ادبیات موضوع و داده‌ها و اطلاعات موردنیاز دیگر، از شیوهٔ کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. برای تجزیه‌وتحلیل اطلاعات با به‌کارگیری تکنیک پویش محیطی، تحلیل اثرات متقابل/ ساختاری مورد ارزیابی قرار گرفت و از نرم‌افزار تخصصی آینده‌پژوهی میک‌مک در این پژوهش استفاده شده‌است. جامعهٔ آماری این پژوهش را استادان دانشگاهی، پژوهشگران و صاحب‌نظران آشنا به مسائل توسعهٔ روستایی شهرستان بناب و از دانشگاه‌های تبریز، بناب، محقق اردبیلی، دانشگاه بناب، دانشگاه آزاد اسلامی، پیام نور، دانشگاه مراغه، دانشگاه شهید مدنی و... تشکیل داده‌است که همگی از آشنایی کافی با مسائل روستاهای شهرستان‌بناب برخوردار بوده‌اند. از مجموع ۱۸۵ نفری دعوت‌شده به پژوهش، ۱۰۳ نفر موافقت کرده‌اند. در ادامه در پژوهش با مشارکت همین ۱۰۳ نفر، ۳۴ متغیر متناسب با توسعهٔ روستایی شهرستان بناب انتخاب شد. متغیرهای انتخاب‌شده را می‌توان در پنج بُعد و شامل ابعاد اقتصادی (۶ شاخص)، اجتماعی-انسانی(۸شاخص)،نهادی-قانونی(۴شاخص)، محیطی (۴شاخص)،زیرساختی- کالبدی(۱۰ شاخص) طبقه‌بندی کرد. افراد شرکت‌کننده در مرحلهٔ اول پژوهش که به‌منظور انتخاب پیشران‌های توسعهٔ روستایی بوده عبارت بودند از: ۱۸ نفر با مدرک دکتری و دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی روستایی و ۶ دانشجوی دکتری جغرافیای ژئومورفولوژی، ۵ نفر دکتری، دانشجوی دکتری و کارشناسی ارشد اقلیم‌شناسی، ۹ نفر با مدرک دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، ۲ نفر با مدرک دکتری مدیریت بحران، ۳ نفر دکترای حقوق و علوم سیاسی، ۶ نفر دکترا و دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، ۳۵ نفر دکتری و دانشجوی دکتری رشته‌های کشاورزی (توسعهٔ روستایی، باغبانی، شیلات، زراعت، محیط زیست، آبخیزداری، اقتصاد کشاورزی، مهندسی آب و خاک‌شناسی، آموزش و ترویج)، ۵ نفر دکتری و دانشجوی دکتری اقتصاد، ۵ نفر دکتری و کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی گردشگری، ۴ نفر دکتری معماری، ۱ نفر با مدرک کارآفرینی، ۱ نفر با مدرک دکتری بیمه، ۳ نفر دکتری عمران بوده‌است (جدول ۱).

جدول ۱: عناصر کلیدی استخراج‌شده از نظرات کارشناسان در خصوص توسعهٔ روستایی شهرستان بناب

ابعاد	شاخص‌ها
اجتماعی- انسانی	جلب مشارکت روستاییان، مدیریت مهاجرت روستاییان، رفع مشکلات خرده‌مالکی، ایجاد و تقویت انگیزهٔ پیشرفت در بین روستاییان، استفاده از سرمایهٔ اجتماعی و تلاش برای بهبود آن، افزایش نرخ باسوادی و رفع بی‌سوادی، بهبود دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا، برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها
اقتصادی	تسهیل شرایط دریافت وام، سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها، سرمایه‌گذاری خصوصی، ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی، استفاده از توانمندی‌های محلی روستاها درجهت خنثی‌کردن اثرات گرانی و تورم، منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها، قطع اثرپذیری روستاهای شهرستان از تحریم‌ها ازطریق استفاده از توانمندی‌های بالقوه و بالفعل محلی
زیرساختی - کالبدی	انتقال آب، بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن، تقویت زیرساخت‌های کالبدی، اجرای طرح‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت درجهت توسعه‌ورزی صنعتی، استفاده از تکنولوژی مدرن متناسب با امکانات و شرایط محیطی و اجتماعی روستاهای شهرستان، اصلاح سیستم آبیاری، توسعهٔ گردشگری در روستاهای مستعد، پیاده‌سازی آبیاری بارانی و قطره‌ای، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی، بازنگری در طرح هادی روستایی، توجه مسئولان و نهادهای ملی- محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت
محیطی	مقابله با فرسایش خاک، مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، مقابله با تغییرات اقلیمی و گرم‌شدن هوا ازطریق اصلاح روش‌های کشت و انتخاب محصول متناسب با شرایط منطقه، اجرای طرح‌های آبخیزداری متناسب با شرایط محیطی منطقه
نهادی- قانونی	تغییر رویهٔ مدیریت مدیران، تقویت مهارت‌های دهیاران، همفکری و تلاش مسئولان محلی برای همکاری با مسئولان ملی و استانی درجهت تشکیل وزارتخانهٔ واحد روستایی، موانع قانونی و حقوقی توسعهٔ روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

پس از شناخت عوامل کلیدی توسعهٔ روستایی شهرستان بناب، متغیرهای کلیدی به‌صورت پرسشنامهٔ دلفی تنظیم شده و پرسشنامه در اختیار نخبگان قرار گرفت. پرسشنامهٔ تهیه‌شده برای گروه دلفی در دو سطح تنظیم شده‌بود؛ سطح اول مربوط به امتیازدهی درجهت استخراج نیروهای پیشران و سطح دوم شامل اولویت‌بندی روستاهای شهرستان ازنظر پیشران‌های انتخابی. اعضای گروه دلفی دوم که به‌منظور تعیین امتیاز پیشران‌ها و همچنین وضعیت روستاها ازنظر پیشران‌های انتخابی بوده، از حوزهٔ آکادمیک و دانشگاه‌ها با تخصص در زمینهٔ توسعهٔ روستایی انتخاب شده‌است. اعضای نخبگان این پژوهش در این مرحله عبارت بودند از ۷ نفر هیئت علمی دانشگاه در رشتهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، ۳ نفر دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری عضو هیئت علمی دانشگاه، ۳ نفر دکترای جغرافیا طبیعی در گرایش‌های اقلیم‌شناسی و ژئومورفولوژی (از دانشگاه‌های تبریز، دانشگاه مراغه، پیام‌نور بناب)، ۲ نفر دکترای جامعه‌شناسی توسعه (از دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی بناب)، ۲ نفر هیئت علمی مهندسی معماری و عمران (از دانشگاه دولتی بناب و آزاد اسلامی بناب)، ۲ نفر دکترای اقتصاد و هیئت علمی دانشگاه (دانشگاه پیام‌نور بناب و دانشگاه دولتی مراغه)، ۴ نفر دکترای دکترا و عضو هیئت علمی (از دانشگاه‌های سراسری تبریز، دانشگاه سراسری مراغه و دانشگاه آزاد اسلامی مراغه) ۲ نفر دکترای حقوق و دو نفر دکترای علوم سیاسی (دانشگاه پیام نور بناب و دانشگاه آزاد اسلامی بناب)، ۳ نفر از جهاد کشاورزی شهرستان بناب (رئیس و دو نفر از معاونان)، ۳ نفر از بنیاد مسکن شهرستان بناب (رئیس و دو نفر از معاونان)، ۳ نفر از تعاون روستایی شهرستان بناب (رئیس و کارشناسان). اعضای گروه دلفی همه متولد شهرستان بناب بودند و براساس اظهار اعضاء از مجموع ۳۵ نفر، ۲۶ نفر (۷۴/۲۸ درصد) متولد در روستاهای شهرستان بناب بودند. علاوه‌بر

این، ۲۴ نفر از اعضای گروه دلفی دارای مدرک دکترای تخصصی (۸ نفر استادیار، ۱۱ نفر دانشیار و ۶ نفر استاد تمام)، ۳ نفر دانشجوی دکتری و ۸ نفر نیز دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند.

پس از تعیین عناصر اصلی، پرسشنامه برای تعیین تأثیر متقابل و میزان عدم‌قطعیت آن‌ها تدوین شد. برای پیاده‌سازی و تحلیل تأثیر متقابل پیشران‌ها به شرح زیر استفاده شد:

گام اول: اهمیت پیشران‌ها و فاکتورهای کلیدی توسعهٔ روستایی با استفاده ازنظر گروه دلفی تعیین شد.

گام دوم: ترسیم نقشهٔ ارتباط و همبستگی رویدادها (نقشهٔ دکارتی)، ترسیم نقشهٔ دکارتی همبستگی تأثیرات متقابل، در این نقشه (شکل شمارهٔ ۱) منطق ارتباطی مقادیر میزان وابستگی در محور yها و مقادیر تأثیرگذاری در محور xها تعریف شد. در این نقشه پیشران‌ها به چهار دسته تقسیم‌بندی می‌شود. پیشران‌ها و موج‌هایی که شدیداً از پیشران‌های دیگر تأثیر می‌پذیرند و وقوع آن‌ها بر سایر پیشران‌ها وابسته است و احتمال وقوع آن‌ها و از عدم‌قطعیت بالایی برخوردارند (ناحیهٔ اول). پیشران‌هایی که دو وجهی هستند که هم تأثیر زیادی دارند و از پیشران‌های دیگر تأثیر می‌پذیرند (ناحیهٔ دوم). پیشران‌ها و موج‌هایی که خنثی هستند، نه تأثیر زیادی در سایر پیشران‌ها دارند و نه از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند (پیشران‌های ناحیهٔ سوم) پیشران‌ها و موج‌هایی که بر سایر پیشران‌ها تأثیرگذار است (ناحیهٔ چهارم) (شکل شمارهٔ ۲).

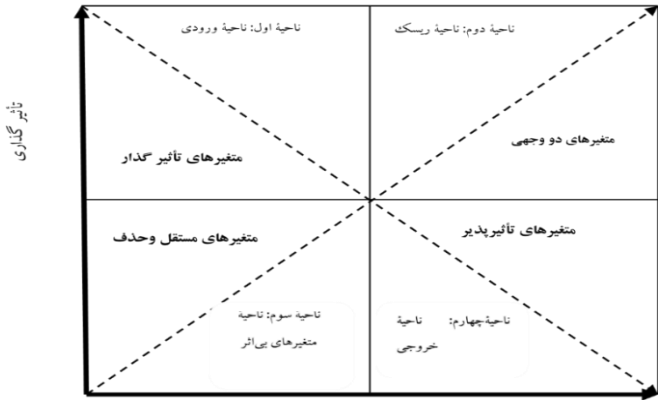

شکل ۲: مختصات تحلیل تأثیر متقابل پیشران‌ها

تهیه و ترسیم: تقیلو، ۱۳۹۳: ۸۶

گام سوم: عدم‌قطعیت‌ها: عدم‌قطعیت‌ها پیشران‌هایی هستند که تأثیرپذیری آن‌ها از سایر پیشران‌ها بالاتر است؛ به‌عبارتی دیگر، احتمال وقوع آن‌ها به وقوع سایر پیشران‌ها وابستگی زیادی دارد. برای تعیین عدم‌قطعیت‌ها پیشران‌ها به سه دسته تقسیم شد. پیشران‌ها و موج‌هایی که تداوم اهمیت آن‌ها بر روی فاکتورهای کلیدی توسعهٔ روستاها زیاد است و از پیشران‌های دیگر اثر کمتری می‌پذیرند (پیشران‌های قطعی). پیشران‌ها و موج‌هایی که تأثیرپذیری زیادی دارند و احتمال وقوع آن‌ها بر وقوع سایر پیشران‌ها وابسته است (عدم‌قطعیت‌ها). پیشران‌ها و موج‌هایی که تأثیرپذیری زیادی دارند و در فاکتورهای کلیدی اهمیت زیادی دارند (عدم‌قطعیت بحرانی). همچنین در این پژوهش اولویت‌بندی روستاها در دو سطح

صورت‌گرفته‌است که سطح اول عبارت بود از روستاهای پیشرو در هر پیشران و سطح دوم نیز عبارت‌بود از اولویت‌بندی همهٔ ۲۹ روستای شهرستان بناب ازنظر پیشران‌های کلیدی توسعهٔ روستایی که هر دو سطح با استفاده از روش ANP صورت گرفته‌است.

محدودهٔ جغرافیایی مورد مطالعه

شهرستان بناب یکی از ۱۹ شهرستان استان آذربایجان شرقی است که در جنوب‌غربی استان، غرب شهرستان مراغه و جنوب دریاچهٔ ارومیه واقع شده‌است.شهرستان بناب دارای ۷۷۸/۷۹کیلومترمربع مساحت بوده و در ۶ درجه و ۵۴ دقیقه الی ۳۷ درجه و ۱۰ دقیقهٔ عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۳۰دقیقه الی ۴۶ درجه طول شرقی واقع شده‌است. شهرستان بناب دارای سه‌دهستان به‌نام‌های دهستان بناجوی شمالی، بناجوی غربی و بناجوی شرقی است (شکل ۳).

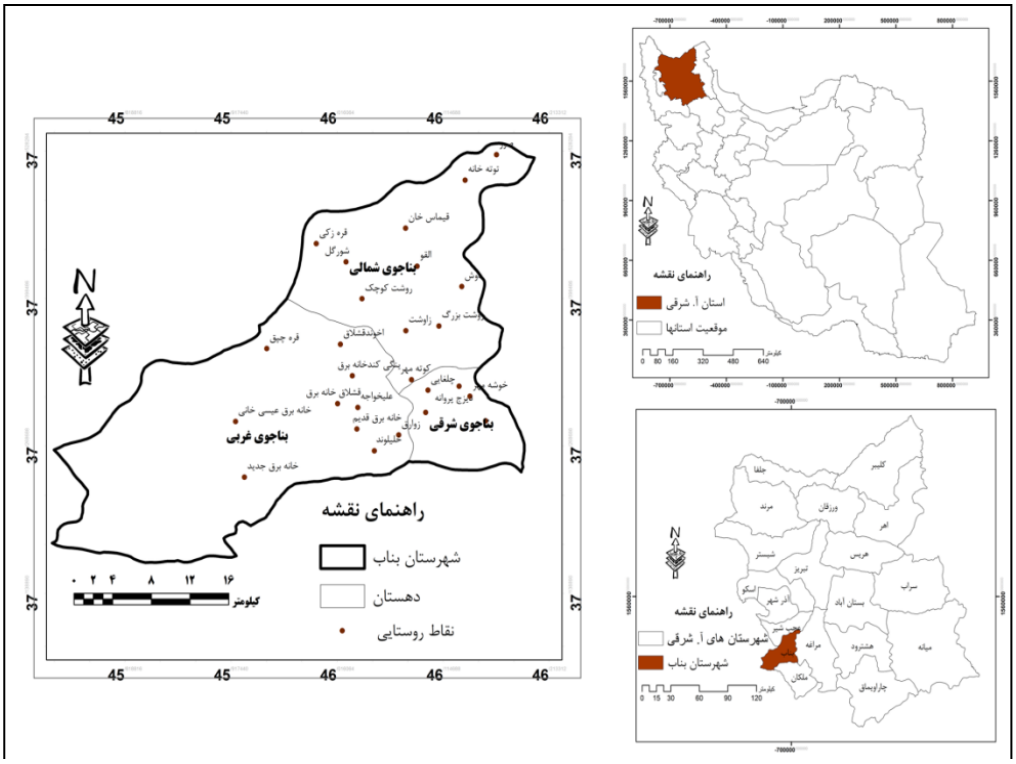

شکل ۳: موقعیت جغرافیای روستاهای شهرستان بناب

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۷

شهرستان بناب جمعاً دارای ۲۹ روستا و ۴۹۹۰۱ نفر ساکن روستایی است. بخشی از مشخصات اجتماعی و کالبدی روستاهای شهرستان بناب مطابق با جدول (۲) است.

جدول ۲: مشخصات اجتماعی و کالبدی روستاهای شهرستان بناب

نام دهستان	تعداد روستا	میزان جمعیت	تعداد خانوار	بُعد خانوار	میزان اشتغال	میزان بیکاری	نرخ باسوادی	بستر طبیعی روستا (تعداد روستا)		
								کوهستانی	پایکوهی	دشتی
بناجوی شمالی	۱۰	۱۶۰۰۲	۱۳۶۵	۴/۳	۹۶/۶۳	۳/۳۷	۷۶/۷۴	۳	۲	۴
بناجوی شرقی	۵	۲۰۴۹۷	۱۴۳۵	۴/۱	۹۵/۱۴	۴/۸۶	۸۱/۳۴	۰	۰	۵
بناجوی غربی	۱۹	۱۳۲۰۲	۳۶۳۰	۳/۷	۹۷/۵۴	۲/۴۶	۷۹/۰۹	۰	۱	۱۵

مأخذ: نتایج سرشماری ۱۳۹۵ و یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۳: فراوانی و درصد مربوط به ۳۴ عنصر (متغیر) کلیدی محلی توسعهٔ روستایی شهرستان بناب

ردیف	متغیر	فراوانی	درصد	ردیف	متغیر	فراوانی	درصد
۱	جلب مشارکت روستاییان	۸۸	۸۵/۴۴	۱۸	توسعهٔ گردشگری در روستاهای مستعد	۴۷	۴۵/۶۳
۲	سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها	۹۷	۹۴/۱۷	۱۹	تسهیل شرایط دریافت وام	۸۷	۸۴/۴۷
۳	سرمایه‌گذاری خصوصی	۶۱	۵۹/۲۲	۲۰	تغییر رویهٔ مدیریت مدیران	۷۵	۷۲/۸۲
۴	ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی	۱۰۰	۷۹/۰۹	۲۱	تقویت مهارت‌های دهیاران و شوراها و سایر نهادهای دولتی و غیردولتی مرتبط با روستا	۸۳	۸۰/۵۸
۵	انتقال آب	۸۹	۸۳/۴۹	۲۲	مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه	۱۰۰	۹۷/۰۹
۶	بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن	۴۴	۴۲/۷۲	۲۳	مقابله با تغییرات اقلیمی و گرم‌شدن هوا ازطریق اصلاح روش‌های کشت و انتخاب محصول متناسب با شرایط منطقه	۸۴	۸۱/۵۵
۷	تقویت زیرساخت‌های کالبدی	۴۸	۴۶/۶۰	۲۴	منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها	۱۰۳	۱۰۰
۸	مدیریت مهاجرت روستاییان	۳۲	۳۱/۰۷	۲۵	اجرای طرح‌های آبخیزداری	۷۷	۷۴/۷۶
۹	اجرای طرح‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت درجهت توسعهٔ کشاورزی صنعتی	۵۰	۴۸/۵۴	۲۶	رفع مشکلات مالکیت اراضی	۶۸	۶۶/۰۲
۱۰	رفع مشکلات خرده مالکی	۵۵	۵۳/۴۰	۲۷	پیاده‌سازی آبیاری بارانی و قطره‌ای	۴۹	۴۷/۵۷
۱۱	رفع موانع قانونی و حقوقی توسعهٔ روستایی (اعم‌از موانع رسمی و عرفی)	۶۳	۱۰۰	۲۸	قطع اثرپذیری روستاهای شهرستان از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های بالقوه و بالفعل محلی	۱۰۳	۸۲/۵۲
۱۲	ایجاد و تقویت انگیزهٔ پیشرفت در بین روستاییان	۵۴	۵۲/۴۳	۲۹	برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی	۸۳	۸۰/۵۸
۱۳	استفاده از تکنولوژی مدرن متناسب با امکانات و شرایط محیطی و اجتماعی روستاهای شهرستان	۷۹	۷۶/۷۰	۳۰	شناسایی و رفع موانع حقوقی و عرفی توسعهٔ روستایی (شامل موانع ملی، منطقه‌ای و عرف محلی)	۶۸	۶۶/۰۲
۱۴	مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا	۹۵	۹۲/۲۳	۳۱	افزایش نرخ باسوادی و رفع بی‌سوادی	۷۶	۷۳/۷۹
۱۵	همفکری و تلاش مسئولان محلی برای همکاری با مسئولان ملی و استانی درجهت تشکیل وزارتخانهٔ واحد روستایی	۸۲	۷۹/۶۱	۳۲	دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا	۹۱	۸۸/۳۵
۱۶	استفاده از سرمایهٔ اجتماعی و تلاش برای بهبود آن (حل اختلافات، فعالیت‌های داوطلبانه، اعتماد متقابل، مسئولیت‌پذیری و...)	۸۱	۷۸/۶۴	۳۳	کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی	۹۹	۹۶/۱۲
۱۷	توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و...	۱۰۱	۹۸/۰۶	۳۴	بازنگری در طرح هادی روستایی و پیاده‌سازی طرح‌های هادی متناسب با ویژگی‌های خاص هر روستا	۷۶	۷۳/۷۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

تجزیه‌وتحلیل نتایج

براساس نتایج به‌دست‌آمده، بیشترین تکرارها مربوط به رفع گرانی و تورم و منطقی‌کردن قیمت محصولات کشاورزی هر کدام با ۱۰۳ بار تکرار، تنوع معیشتی با ۱۰۱ تکرار، مقابله با خشک‌سالی دریاچهٔ ارومیه و ایجاد اشتغال و کارآفرینی هرکدام با ۱۰۰ بار تکرار، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی روستایی با ۹۹ تکرار، سرمایه‌گذاری دولتی با ۹۸ بار و مقابله با فرسایش خاک با ۹۵ بار تکرار دارای بیشترین فراوانی بوده‌است. کمترین تکرارها نیز مربوط به مهاجرت با ۳۲، بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن با ۴۴، توسعهٔ گردشگری با ۴۷، تقویت زیرساخت‌ها با ۴۸ و آبیاری بارانی و قطره‌ای با ۴۹ بار تکرار بوده‌است. همچنین میانهٔ نظری ۳۴ متغیر این پژوهش برابر با ۷۵/۷۹ به‌دست آمده‌است. البته تعداد تکرار کمتر برخی از عناصر کلیدی مانند جاذبه‌های گردشگری به این دلیل بوده که فقط در برخی از روستاها (روستای صور و توتاخانه) وجود دارند. نتایج اولیهٔ تحلیل پیشران‌ها با استفاده از میک‌مک به‌صورت جدول شمارهٔ ۴ به‌دست آمده‌است. بیشترین امتیاز اختصاص‌یافته به پیشران‌ها ۲ بوده که ۳۹۲ بار تکرار شده و کمترین امتیاز اختصاص داده‌شده نیز صفر برابر با ۱۱۱ تکرار بوده‌است. در حالت کلی نبود اختلاف زیاد تکرارها از مجموع ۱۱۵۶ مقایسهٔ متقاطع در ۳۴ پیشران که نشان می‌دهد ازنظر اعضای دلفی، همهٔ متغیرها در توسعهٔ روستایی شهرستان بناب دارای اهمیت هستند.

جدول ۴: نتایج اولیهٔ تحلیل متقاطع ماتریس در محیط نرم‌افزار میک‌مک

ابعاد ماتریس	۳۴	جمع کل	۱۰۴۵
تعداد صفر	۱۱۱	درجهٔ پرشدگی	۹۰/۳۹
تعداد ۱	۲۵۵	تأثیرگذاری چرخش ۱	٪۹۸
تعداد ۲	۳۹۲	تأثیرپذیری چرخش ۱	٪۱۰۰
تعداد ۳	۲۱۹	تأثیرگذاری چرخش ۲	٪۱۰۰
تعداد P	۱۷۹	تأثیرپذیری چرخش ۲	٪۱۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

در مرحلهٔ بعدی و پس از تعیین جهت همبستگی میان رویدادها، ماتریس تأثیر متقابل پیشران‌ها تشکیل و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر یک از آن‌ها بر همدیگر تعیین شد که نتایج آن در جدول شمارهٔ ۵ آمده‌است. بررسی نتایج این جدول در خصوص پیشران‌ها حاکی از این است که پیشران‌ها با اثرگذار بیشتر شامل پیشران‌ها با تم‌های اقتصادی مانند قطع اثرپذیری روستاهای شهرستان از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های بالقوه و بالفعل محلی، منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها، توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و غیره بوده‌است. علاوه‌بر تم اقتصادی، تم محیطی طبیعی مانند مقابله با خشک‌سالی دریاچهٔ ارومیه و فرسایش خاک قرار داشته‌است.

جدول ۵: تحلیل تأثیر متقابل پیشران‌ها بر یکدیگر

متغیر	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم		متغیر	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
	اثرگذاری	اثرپذیری	اثرگذاری	اثرپذیری		اثرگذاری	اثرپذیری	اثرگذاری	اثرپذیری
V1	۳۸۳	۲۵۹	۳۷۸	۲۶۰	V18	۲۲۹	۲۷۷	۲۳۲	۲۷۳
V2	۳۴۷	۲۲۹	۳۵۰	۲۳۰	V19	۲۷۱	۳۰۰	۲۷۵	۳۰۷
V3	۲۸۸	۲۴۷	۲۹۳	۲۵۱	V20	۳۳۰	۳۰۰	۳۲۱	۳۰۲
V4	۲۶۵	۲۰۶	۲۷۲	۲۰۳	V21	۲۵۳	۳۸۳	۲۵۲	۳۹۰
V5	۳۷۱	۲۸۸	۳۶۲	۲۹۴	V22	۳۰۰	۲۵۳	۲۹۹	۲۵۴
V6	۳۳۶	۳۱۲	۳۳۴	۳۱۳	V23	۴۲۴	۲۸۸	۴۲۱	۲۸۴
V7	۳۰۶	۲۹۴	۳۰۵	۲۹۸	V24	۲۶۵	۲۹۴	۲۶۱	۲۹۶
V8	۲۴۷	۲۵۹	۲۴۷	۲۶۳	V25	۳۰۶	۳۸۳	۳۰۲	۳۸۸
V9	۳۳۰	۲۲۹	۳۳۱	۲۲۳	V26	۱۹۴	۳۱۸	۱۹۱	۳۲۹
V10	۲۵۳	۳۱۸	۲۵۴	۳۱۷	V27	۱۹۴	۳۳۶	۲۰۰	۳۳۵
V11	۳۵۹	۲۵۹	۳۵۳	۲۵۱	V28	۱۹۴	۲۸۸	۱۹۹	۲۸۴
V12	۳۰۶	۲۷۱	۳۲۲	۲۶۸	V29	۲۴۱	۳۵۳	۲۴۴	۳۵۴
V13	۲۵۹	۳۷۱	۲۴۹	۳۷۵	V30	۴۰۰	۳۱۲	۴۰۱	۳۱۱
V14	۳۱۲	۲۹۴	۳۲۲	۲۹۲	V31	۳۱۲	۳۱۸	۳۲۹	۳۰۵
V15	۲۱۲	۳۵۹	۲۰۲	۳۵۶	V32	۱۹۴	۲۳۵	۳۳۲	۲۴۰
V16	۳۰۶	۲۵۹	۲۹۷	۲۵۰	V33	۳۵۳	۳۰۶	۳۴۲	۳۰۲
V17	۲۲۴	۲۷۱	۲۲۵	۲۸۱	V34	۲۹۴	۳۱۲	۲۸۷	۳۰۴

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

موقعیت قرارگیری و همچنین نحوهٔ پراکندگی پیشران‌ها بر روی نقشهٔ دکارتی نیز مطابق با شکل ۳ بوده‌است. در محدودهٔ مستقل (اثرگذار) ۱۰ پیشران قرار گرفته‌است. مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، ایجاد انگیزهٔ پیشرفت در روستاییان، سرمایهٔ اجتماعی روستاییان، ایجاد اشتغال، سرمایه‌گذاری خصوصی، تقویت زیرساخت‌های کالبدی، واقعی‌کردن قیمت محصولات تولیدی روستایی، توسعهٔ گردشگری، حل مسائل مربوط به تحریم‌ها، تنوع معیشتی و مقابله با مهاجرت روستاییان، بیانگر پیشران‌هایی است که دارای اثرگذاری زیر و اثرپذیری کمتری هستند. محدودهٔ وابسته با ۱۱ و شامل پیشران‌های اجرای طرح‌های آبخیزداری، ارتقای مهارت دهیاران، استفاده از تکنولوژی مدرن در روستا، ایجاد وزارتخانهٔ روستایی، اجرای برنامه‌های آموزشی و ترویجی، اجرای آبیاری بارانی، بهبود تسهیلات دریافت وام، رفع مشکلات خرده‌مالکی، بازنگری نحوهٔ اجرای طرح‌های هادی، مقابله با فرسایش خاک، حل مشکلات مالکیت اراضی.

این پیشران‌های از بقیهٔ پیشران‌ها، بیشترین اثرپذیری را داشته‌اند. پیشران‌های رفع گرانی و تورم، مقابله با تغییرات اقلیم، اجرای پروژه‌های انتقال آب، سرمایه‌گذاری دولتی، اجرای کشاورزی صنعتی، جلب مشارکت‌های مردم، ارتقای دسترسی به رفاه اجتماعی در محدودهٔ تأثیرگذار قرار گرفتند (۱۱ پیشران). پیشران‌های این محدوده، پیشران‌هایی هستند که تأثیرپذیری آن‌ها از سایر پیشران‌ها بالاتر است؛ به عبارتی دیگر، احتمال وقوع آن‌ها به وقوع سایر پیشران‌ها وابستگی زیادی دارد. درنهایت محدودهٔ دووجهی شامل ۶ پیشران موانع قانونی و حقوقی، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی، بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن روستا، تغییر رویهٔ مدیریت روستایی، افزایش نرخ باسوادی و کاهش بی‌سوادی که بیانگر اثرپذیری و اثرگذاری پیشران‌های این محدوده است که نمودار توزیع این پیشران‌های مطابق با شکل شمارهٔ ۴ است.

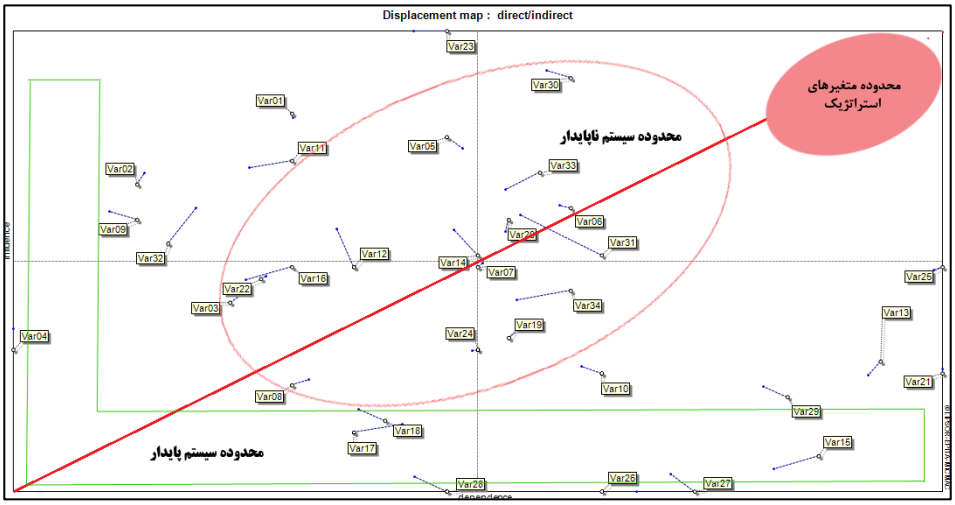

شکل ۴: تحلیل تأثیر متقابل پیشران‌ها بر یکدیگر

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

همچنین نحوهٔ توزیع پیشران‌ها حاکی از این است که تمرکز پیشران‌ها در اطراف محور طولی (خط قرمز رنگ) است که در این حالت اصطلاحاً سیستم (سیستم توسعهٔ روستایی شهرستان بناب) به‌صورت ناپایدار و شکننده بوده و در این حالت به‌دلیل پیچیده‌بودن ارتباطات پیشران‌ها، امکان تعیین پیشران‌های بااهمیت مشکل‌تر خواهد بود. به‌منظور تعیین پیشران‌های با اهمیت بیشتر بایستی پیشران‌هایی که در محدودهٔ اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم قرار دارد، انتخاب شوند. براساس نقشهٔ دکارتی، ۱۰ پیشران کلیدی و بااهمیت توسعهٔ روستایی شهرستان بناب به‌صورت جدول ۶ شماره است.

جدول ۶: پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعهٔ روستایی شهرستان بناب

پیشران‌ها	امتیازنهایی تأثیرگذاری مستقیم	امتیاز نهایی تأثیرگذاری غیرمستقیم	رتبهٔ نهایی تأثیرگذاری مستقیم	رتبهٔ نهایی تأثیرگذاری غیرمستقیم
منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها	۴۲۴	۴۲۱	۱	۱
قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق توانمندی‌های محلی	۴۰۰	۴۰۱	۲	۲
توجه مسئولان به الگوهای تنوع معیشتی (تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و...)	۳۸۳	۳۷۸	۳	۳
ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی	۳۷۱	۳۶۲	۴	۴
مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه	۳۵۹	۳۵۳	۵	۵
کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی	۳۵۳	۳۴۲	۶	۷
سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها	۳۴۷	۳۵۰	۷	۶
مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا	۳۳۶	۳۳۴	۸	۸
دسترسی به‌شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا	۳۱۲	۳۱۳	۹	۹
انتقال آب	۲۹۸	۲۸۳	۱۰	۱۰

نمودار مربوط به روابط مستقیم و غیرمستقیم بین پیشران‌ها به‌صورت زیر ترسیم شد (شکل‌های ۴ و ۵).

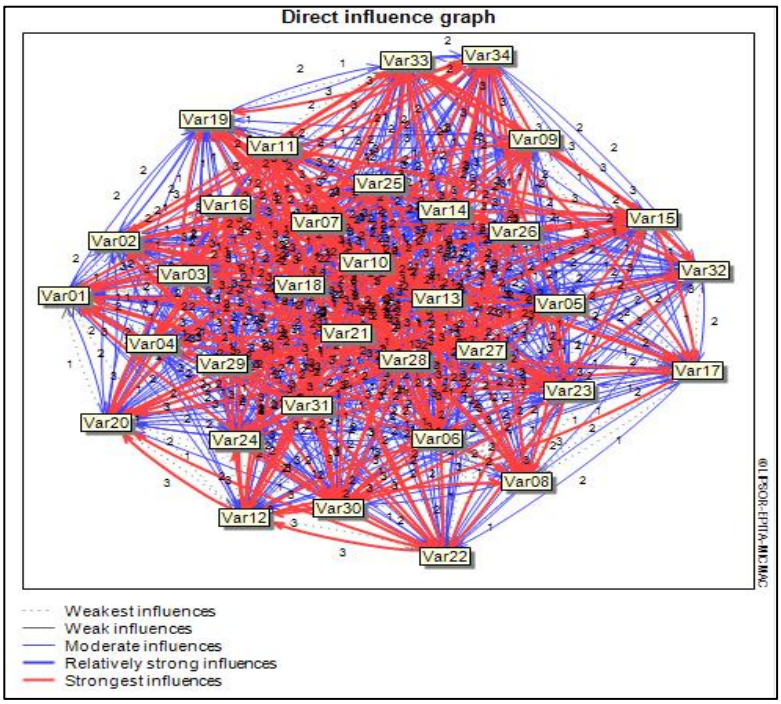

شکل ۵: نمودار روابط مستقیم پیشران‌ها توسعهٔ روستایی

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

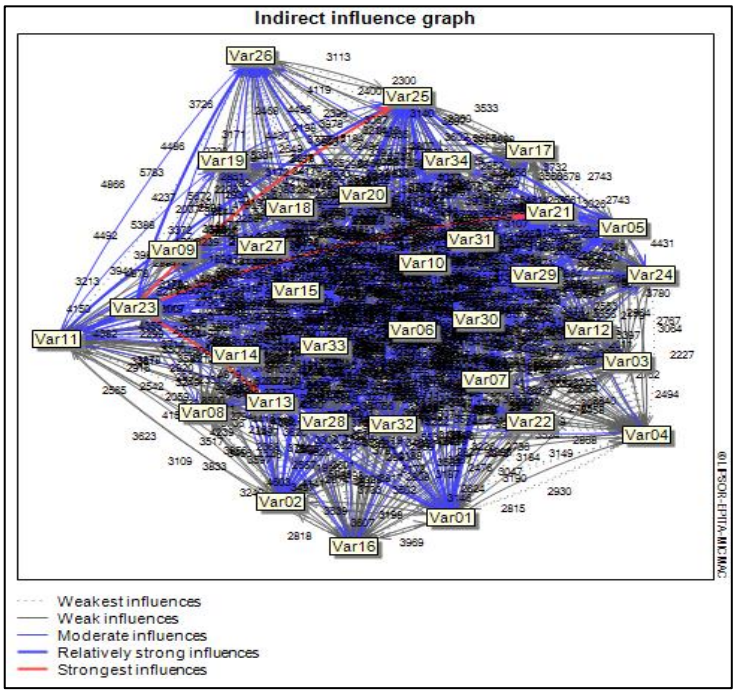

شکل ۶: نمودار روابط غیرمستقیم پیشران‌ها توسعهٔ روستایی

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

درنهایت ۸ پیشران با اهمیت در دو گروه پیشران‌ها با بیشترین تأثیرگذاری مستقیم و پیشران‌ها با بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم مربوط به توسعهٔ روستایی شهرستان بناب مطابق با جدول۷ استخراج شده‌است.

براساس نتایج جدول میزان اهمیت پیشران‌ها (اولویت‌بندی پیشران‌ها) به جز در سرمایه‌گذاری دولت در روستاها، در بقیهٔ پیشران‌ها همانند همدیگر بوده‌است.

جدول ۷: امتیاز و رتبهٔ نهایی پیشران‌های کلیدی توسعهٔ روستایی شهرستان بناب

پیشران‌ها	امتیاز نهایی	امتیاز نهایی	رتبهٔ نهایی	رتبهٔ نهایی
	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم
تغییرات اقلیمی	۴۲۴	۴۲۱	۱	۱
موانع قانونی و حقوقی	۴۰۰	۴۰۱	۲	۲
مشارکت روستاییان	۳۸۳	۳۷۸	۳	۳
اجرای طرح‌های انتقال آب	۳۷۱	۳۶۲	۴	۴
رفع مشکلات گرانی، تورم و رکود	۳۵۹	۳۵۳	۵	۵
کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی	۳۵۳	۳۴۲	۶	۷
سرمایه‌گذاری دولت در روستاها	۳۴۷	۳۵۰	۷	۶
بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن روستایی	۳۳۶	۳۳۴	۸	۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

علاوه‌بر این، نتایج یافته‌ها به تفکیک روستاها نشان داد که وضعیت فعلی پیشران‌ها در روستاها متفاوت بوده و گاهی نقش حیاتی یک پیشران در یک روستا، در روستایی دیگر اهمیت چندانی نداشته‌است (جدول ۸). همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که پیشران‌هایی با تم اقتصادی و محیطی، ازنظر وسعت، تعداد جمعیت و... دارای اثرگذاری جامع و همه‌گیر در تمامی روستاها بوده‌است؛ به‌عبارتی دیگر، اختلاف بین رتبهٔ روستاها ازنظر متغیرهایی مانند قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی، منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها و مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه بسیار کم و نزدیک به هم بوده‌است. با وجود اختلاف ناچیز بین روستاها ازنظر پیشران‌های عمدتاً اقتصادی و محیطی، روستاهای پرجمعیت از رتبه‌های نسبتاً بالاتری در مقایسه با سایر روستاهای کم‌جمعیت و با فاصلهٔ دورتر از مرکز شهرستان بوده‌است. به نحوی که در این مرحله روستاهای بین ۱ تا ۹ اولویت‌بندی شده و ۴ به‌عنوان حد میانه درنظر گرفته‌است. در رابطه با قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی، منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها و مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه ۱۵ روستا قرار گرفته‌اند که ازنظر جمعیت ۷۹/۳۶ درصد از جمعیت ۴۹۹۰۱ نفر روستایی شهرستان بناب را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین بررسی وضعیت روستا ازنظر فاصله از مرکز شهرستان نیز نشان می‌دهد که رابطهٔ خاصی بین اثرگذاری پیشران‌ها و فاصله وجود ندارد؛ زیرا روستاهایی مانند توتاخانه و صور به‌ترتیب با ۶۰۰ و ۱۷۲ نفر جمعیت به‌عنوان دورترین روستاهای شهرستان به مرکز شهرستان با بیش از ۳۰ کیلومتر و

ازطرفی روستاهایی با کمتر از ۱ کیلومتر (روستای زاوشت با ۳۵۰۰ نفر جمعیت) قرار دارند. علت اصلی اثرگذاری جامع این متغیرها ناشی از کارکرد کلان و اغلب ملی این پیشران‌ها بوده که به تناسب شدت اهمیت خود، روستاهای منطقه را نیز تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. در رابطه با پیشران توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و فعالیت‌های غیرکشاورزی نیز دو گروه از روستاها دارای اولویت برتری بودند؛ گروه اول روستاهای پرجمعیت و بزرگ‌تر که دارای تعداد بیشتر جمعیت تحصیل‌کرده هستند و به‌دلیل دسترسی مناسب به منابع اطلاعاتی و غیره اقدام به متنوع‌کردن منابع درآمد خود کردند و گروه دوم نیز مربوط به روستاهایی بوده که ساکنان آن‌ها به دلایلی ازجمله عدم‌کفاف شغل کشاورزی و دامداری، انتظار درآمد بیشتر، تغییر سبک زندگی و... منجر به تغییر شغل از کشاورزی و دامداری و راه‌اندازی فعالیت‌های عمدتاً روزمزدی یا خدماتی مانند فعالیت در واحدهای صنعتی شهر بناب، ایجاد کارگاه‌های تولیدی دو یا سه نفر (عمدتاً کشت گلخانه‌ای، واحدهای تولید مواد ظروف پلاستیکی، کارگاه تعمیراتی وسایل نقلیه در سطح روستا، سوپرمارکت، کارگاه ساختمانی و...) کرده‌اند. در این خصوص، برخی از خانوارهای روستایی به‌صورت هم‌زمان در هر سه گروه از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و فعالیت‌های صنعتی فعالیت داشته‌اند. در رابطه با دو روستای صور و توتاخانه نیز به‌دلیل وجود بیش از ۲۲ جاذبهٔ گردشگری طبیعی و تاریخی، تنوع معیشتی عمدتاً به‌سمت فعالیت‌های خدماتی، اشتغال در معادن مواد اولیهٔ شیشه (سیلیس) و حمل‌ونقل به‌وسیلهٔ خودروهای سواری سوق پیدا کرده‌است. در رابطه با روستای قیماسخان نیز همهٔ افراد ساکن این روستا (۲۰) خانوار به‌صورت صددرصد در فعالیت‌های غیرکشاورزی و دامداری و عمدتاً در کامیون و وسایط نقلیه سنگین فعالیت دارند. در رابطه با پیشران دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا نیز روستاهای پرجمعیتی که عمدتاً در نزدیکی شهر قرار گرفته و دارای تعداد جمعیت جوان و تحصیل‌کردهٔ بیشتری هستند و همچنین به‌دلیل دسترسی به منابع اطلاعاتی بیشتر، نزدیکی به سبک زندگی شهری، استخدام برخی از اعضای خانواده‌ها در اداره‌های دولتی، رویکرد تولید محصولات کشاورزی و صنعتی به قصد عرضه به بازار و... منجر به این شده‌است که میزان دسترسی این روستاها در مقایسه با روستاهای دورافتاده و با انزوای بیشتر، بهتر باشد. در رابطه با متغیر مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا نیز نتایج نشان می‌دهد که روستاهای نزدیک به دریاچهٔ ارومیه به‌دلیل پیشروی میزان شوری خاک ناشی از خشک‌شدن دریاچه به‌مراتب بیشتر از روستاهای دورتر است؛ به‌نحوی که نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه با متخصصان و همچنین مطابق با نظر روستاییان، همه‌ساله از کیفیت خاک کاسته شده و درنتیجه به‌صورت کاهش کیفیت و کمیت محصولات تولیدی بروز پیدا می‌کند. در این رابطه روستاهایی مانند آخوند قشلاق، روشت کوچک، زاوشت و خانه‌برق که همگی در مجاورت دریاچهٔ ارومیه قرار دارند، دارای بیشترین میزان خاک و آب‌های شور هستند. در رابطه با پیشران برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی نیز تمرکز عمدهٔ فعالیت‌های جهاد کشاورزی بر روی روستاهای بزرگ‌تر و پرجمعیت‌تر بوده و در

روستاهای دورافتاده مانند صور، توتاخانه، قیماسخان، حاجی‌مصیب هیچ‌گونه فعالیت ترویجی صورت نمی‌گیرد؛ بنابراین به‌ترتیب روستاهای آخوند قشلاق، زاوشت، چپقلو، روشت بزرگ، زوارق، خوشه‌مهر که همگی از روستاهای پرجمعیت هستند، ازنظر فعالیت‌های پیشران، با اختلاف نسبتاً زیادی نسبت‌به بقیهٔ روستاهای در اولویت اول تا ششم قرار گرفتند. درنهایت در رابطه با پیشران کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی نیز برخی از روستاهای که در حدود ۱۰ تا ۱۵ سال اخیر تا حدود تخلیهٔ جمعیت و مهاجرت کامل پیش‌رفتند، فاقد طرح‌های عمرانی بوده یا طراحی عمرانی رهاشده با بیش از ۱۵ سال وجود دارد. در حالی که روستای توتاخانه به‌دلیل اینکه یک روستای هدف گردشگری بوده و توسط بنیاد مسکن دارای اعتباری عمرانی خاصی بوده، به‌سرعت طرح‌های عمرانی در حال اجرا شده و هم‌اکنون در این روستای با ۶۰۰ نفر جمعیت، ۶ طرح عمرانی هم‌زمان با پیشرفت بین ۴۰ تا ۹۴درصد درحال اجراست. همچنین در روستاهای پرجمعیت مانند آخوند قشلاق و خوشه‌مهر با وجود تعدد فعالیت‌های عمرانی در حال اجر به‌دلیل حجم بزرگ پروژه و نیازمند اختصاص منابع مالی در طی سال‌های متوالی، سرعت انجام پروژه‌ها کاسته شده‌است. همچنین براساس نتایج نهایی پیشران منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها در سطح کل روستاهای پیشرو با اهمیت ۰/۵۴۹ دارای اولویت اول، پیشران، میانگین پیشران قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی با امتیاز ۰/۵۳۷در اولویت دوم،پیشران توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و... با امتیاز ۰/۵۲۱ در اولویت سوم، پیشران ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی با امتیاز ۰/۴۹۶ در اولویت چهارم، پیشران مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه با امتیاز ۰/۴۷۶ در اولویت پنجم، پیشران مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا با امتیاز ۰/۴۵۳ در اولویت ششم، پیشران کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی با امتیاز ۰/۴۲۳ در اولویت هفتم، پیشران سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها با امتیاز ۰/۴۰۴ در اولویت هشتم، پیشران دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا با امتیاز ۰/۳۸۷ در اولویت نهم و پیشران برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی در اولویت دهم قرار گرفته‌است. ازنظر اولویت‌بندی روستاها براساس نتایج مدل ANP، به‌ترتیب روستاهای آخوند قشلاق، زاوشت، قره‌چپق، خوشه‌مهر و چلقای به‌ترتیب با ۰/۶۵۴، ۰/۶۳۶، ۰/۵۹۹، ۰/۵۶۳ و ۰/۵۳۷در اولویت اول تا پنجم قرار گرفتند.

در آخرین مرحلهٔ این پژوهش، وضعیت روستاهای شهرستان بناب ازنظر وضعیت پیشران با اهمیت، با استفاده از ANP اقدام به اولویت‌بندی روستاها کرده‌است (جدول ۸).

جدول ۸: نتایج نهایی مدل ANP در خصوص اهمیت پیشران‌های کلیدی و روستاهای پیشرو در پیشران

اهمیت پیشران	عنوان پیشران	روستاهای پیشرو	اهمیت پیشران	عنوان پیشران	روستاهای پیشرو
۰/۶۵۳	قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی	زاوشت (۰/۷۵۶)، آخوند قشلاق (۰/۶۵۹)، خوشه‌مهر (۰/۶۷۹)، چپقلو (۰/۵۱۰)، قره‌چپق (۰/۵۶۳)، روشت بزرگ (۰/۴۹۸)، خانه‌برق جدید (۰/۴۱۱)، زوارق (۰/۴۲۲)، چلقایی (۰/۵۲۶)، تازه‌کند خوشه‌مهر (۰/۵۷۴)	۰/۵۶۳	مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا	آخوند قشلاق (۰/۵۴۲)، روشت کوچک (۰/۵۶۳)، زاوشت (۰/۴۵۷)، قره‌چپق (۰/۵۳۳)، زوارق (۰/۵۲۰)، خانه‌برق قدیم (۰/۴۲۶)، خانه‌برق جدید (۰/۴۲۹)، خوشه‌مهر (۰/۵۰۵)
۰/۶۶۰	منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها	قره‌چپق (۰/۶۵۳)، آخوند قشلاق (۰/۵۴۲)، زواشت بزرگ (۰/۵۸۸)، دوش (۰/۵۴۱)، قره‌زکی (۰/۳۶۹)، آلقو (۰/۴۱۴)، خلیلوند (۰/۴۱۰)، تازه‌کند خوشه‌مهر (۰/۵۴۷)	۰/۴۸۹	برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی	آخوند قشلاق (۰/۵۷۷)، زاوشت (۰/۳۶۰)، چپقلو (۰/۴۰۰)، روشت بزرگ (۰/۳۹۶)، زوارق (۰/۳۶۹)، خوشه‌مهر (۰/۴۵۵)
۰/۶۳۱	توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری و...	قره‌چپق (۰/۷۱۱)، چپقلو (۰/۶۵۳)، روشت بزرگ (۰/۴۵۲)، آخوند قشلاق (۰/۷۵۰)، توتاخانه (۰/۴۵۲)، صور (۰/۴۳۶)، شورگل (۰/۴۵۶)، قره‌قشلاق (۰/۵۸۶)، خانه‌برق عیسی‌خانی (۰/۴۱۱)	۰/۵۰۰	دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا	آخوند قشلاق (۰/۵۰۶)، زواشت بزرگ (۰/۶۵۵)، زوارق (۰/۵۴۰)، خوشه‌مهر (۰/۴۷۸)
۰/۶۲۴	مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه	قره‌چپق (۰/۵۶۳)، آخوند قشلاق (۰/۵۴۷)، شورگل (۰/۷۵۱)، قره‌قشلاق (۰/۴۴۰)، خانه‌برق جدید (۰/۴۱۲)، روشت کوچک (۰/۵۰۸)، خانه‌برق قدیم (۰/۳۲۲)	۰/۵۰۷	سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها	قره چپق(۰/۶۳۵)، چلقایی آخوند قشلاق(۰/۵۴۶)، روشت بزرگ(۰/۳۲۱)، توتاخانه(۰/۳۶۶)
۰/۶۲۷	ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی	زاوشت(۰/۶۶۱)، زوشت بزرگ(۰/۶۵۶)، آخوند قشلاق(۰/۶۵۸)، خوشه مهر(۰/۶۳۹)، قره چپق(۰/۵۲۳)	۰/۵۱۶	مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی	صور (۰/۳۵۲)، توتاخانه (۰/۴۲۲)، آلقو (۰/۳۳۸)، حاجی مصیب (۰/۲۹۸)، قیماسخان (۰/۲۴۰)،

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

در نهایت اولویت‌بندی روستاهای شهرستان بناب از نظر تمامی مؤلفه‌های ۳۴ گانه مورد بررسی به صورت جدول ۹ به دست آمده است.

جدول ۹: اولویّت‌بندی روستاهای شهرستان بناب ازنظر تمامی ۳۴ متغیر محلی توسعهٔ روستایی

روستا	ANP	رتبهٔنهایی	روستا	ANP	رتبه نهایی
آخوندقشلاق	۰/۹۰۳	۱	ینگی‌کند خوشه‌مهر	۰/۵۲۵	۱۱
زاوشت	۰/۸۹۰	۲	آلقو	۰/۵۲۰	۲۲
روشت بزرگ	۰/۸۶۸	۶	دوش	۰/۵۱۲	۱۷
زوارق	۰/۸۵۱	۷	توته‌خانه	۰/۵۰۳	۱۶
قره‌چپق	۰/۸۰۳	۳	شورگل	۰/۶۰۰	۱۸
خوشه مهر	۰/۷۹۳	۴	ینگی‌کند خانه‌برق	۰/۴۶۵	۱۹
چپقلو	۰/۷۴۵	۸	قره‌زکی	۰/۴۶۰	۲۳
چلقایی	۰/۷۳۶	۵	قشلاق خانه‌برق	۰/۶۴۵	۲۴
روشت کوچک	۰/۷۱۶	۱۰	خانه‌برق عیسی‌خانی	۰/۴۳۵	۲۵
تازه‌کند خوشه‌مهر	۰/۶۶۹	۱۴	قره قشلاق	۰/۴۲۸	۲۰
علی‌خواجه	۰/۶۴۱	۲۱	خانه‌برق قدیم	۰/۴۰۵	۲۷
خانه‌برق جدید	۰/۶۲۳	۹	صور	۰/۳۹۱	۲۸
کوته‌مهر	۰/۶۱۶	۱۲	حاجی مصیب	/۳۷۱	۲۶
خلیلوند	۰/۵۷۰	۱۳	قیماسخان	۰/۲۳۰	۲۹
دیزج پروانه	۰/۵۳۲	۱۵			

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

تحلیل اطلاعات به‌دست‌آمده در مورد اولویت‌بندی روستاها نشان داد که پیشران‌های محلی توسعهٔ روستایی در روستاهای پرجمعیت و روستاهای نزدیک به مرکز شهرستان بیشتر از روستاهای دور از مرکز شهرستان بوده‌است؛ به‌عبارتی‌دیگر، روستاهایی مانند آخوند قشلاق، زاوشت بزرگ، چلقایی و خوشه‌مهر که همگی از روستاهای پرجمعیت شهرستان بوده و همچنین فاصلهٔ همهٔ این روستاها با مرکز شهرستان کمتر از ۵ کیلومتر بوده و دارای میزان جمعیت با سواد بیشتری هستند، در مقایسه با روستاهای کم‌جمعیت و با فاصلهٔ نسبتاً زیاد، از شرایط بهتری برای توسعه برخوردار هستند (شکل ۷).

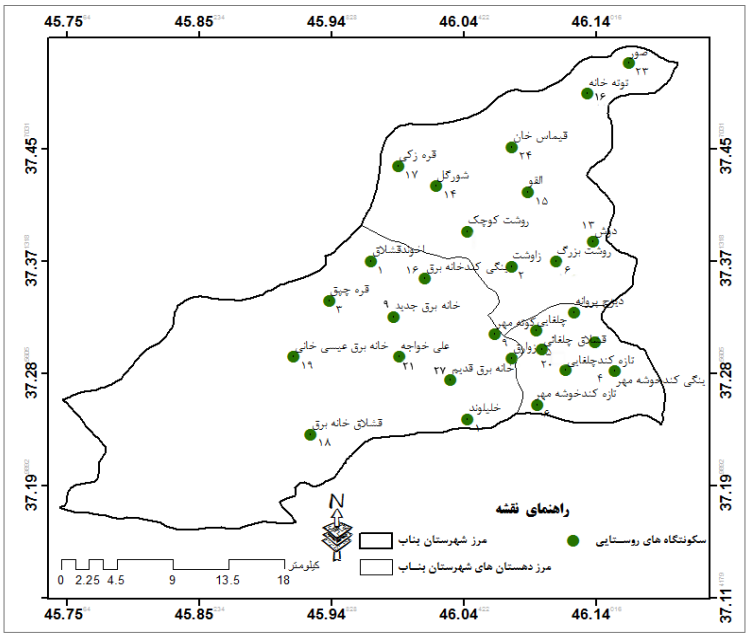

شکل ۷: اولویت‌بندی روستاهای شهرستان بناب ازنظر پیشران‌های کلیدی توسعه

تهیه و ترسیم: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

نتیجه

همان‌طور که مطرح شد، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این پیشران‌ها در توسعهٔ روستاهای شهرستان بناب و با بهره‌گیری از پایهٔ فکری آینده‌پژوهی با چارچوب نظری پارادایم هنجاری (آینده‌نگاری) از نوع اکتشافی بنیان نهاده‌شده‌است. یافته‌های پژوهش نشان داد که در مرحلهٔ اول پژوهش بیشترین تکرارها مربوط به متغیرهایی مانند گرانی و تورم، خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، اشتغال و کارآفرینی، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی روستایی، سرمایه‌گذاری دولتی و مقابله با فرسایش خاک بوده‌است. در حالت کلی میانهٔ نظری ۳۴ متغیر مورد بررسی برابر با ۷۵/۷۹ به‌دست آمد. در مرحلهٔ بعدی و با استفاده از روش دلفی ۳۵ نفر از نخبگان اقدام به بررسی اهمیت ۳۴ متغیر کردند که نتایج به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک مورد بررسی قرار گرفت. بررسی خروجی نتایج میک‌مک نشان داد که به‌دلیل تمرکز پیشران‌ها در پیرامون خط طولی نقشهٔ دکارتی، وضعیت توزیع پیشران‌ها به‌نحوی است که

سازمان توسعهٔ روستایی شهرستان بناب ناپایدار است؛ به‌عبارتی‌دیگر، وضعیت توسعهٔ روستایی بناب شکننده و نامطمئن است. در این راستا و به‌منظور پایدارسازی سیستم توسعهٔ روستایی بایستی ازطریق شناسایی پیشران‌های کلیدی در هر روستا و سرمایه‌گذاری بر روی آن‌ها زمینهٔ پایداری روستاها را فراهم ساخت؛ به‌عنوان‌مثال، در دو روستای صور و توتاخانه که به‌عنوان روستاهای نمونهٔ گردشگری و هدف گردشگری شناخته می‌شوند، می‌توان ازطریق سرمایه‌گذاری بر روی صنعت گردشگری و خدمات مربوط، زمینه را برای افزایش درآمد مردم، کنترل اثرات گرانی و تورم، جلب مشارکت روستاییان و بهسازی و مقاوم‌سازی مساکن روستایی فراهم ساخت؛ یا اینکه در روستاهایی مانند قره‌چپق، آخوند قشلاق، شورگل، قره‌زکی ازطریق انجام سرمایه‌گذاری دولتی و انتقال پروژه‌های آبرسانی می‌توان اثرات نامطلوب تغییرات اقلیم و همچنین آسیب‌پذیری ناشی از خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه را کاهش داده و به پایداری سیستم روستایی کمک کرد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که پیشران‌های منطقی‌کردن قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها، قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی، توجه مسئولان محلی به الگوهای تنوع معیشتی مانند تغییر الگوی کشت، اصلاح آبیاری، ایجاد اشتغال و کارآفرینی متناسب با مشاغل روستایی، مقابله با خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، مقابله با فرسایش خاک متناسب با شرایط خاک هر روستا، کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی ازطریق استفاده از امکانات محلی، سرمایه‌گذاری دولتی در روستاها، دسترسی به شاخص‌های رفاه اجتماعی ازطریق استفاده از توانمندی‌های محلی هر روستا، برنامه‌های آموزش و ترویج در روستاها و توجه به دانش بومی روستایی به‌عنوان پیشران‌های اصلی و بااهمیت توسعهٔ روستایی شهرستان بناب محسوب می‌شوند. در خصوص منطقی‌کردن قیمت محصولات تولیدی روستاییان که عمدتاً محصولات کشاورزی، دامی و صنایع‌دستی است، بایستی ازطریق ارائهٔ قیمت واقعی محصولات و حذف دلال‌ها از فرایند انتقال محصولات به بازار مصرف، زمینه برای توسعهٔ روستایی فراهم شود. در رابطه با پیشران تغییرات اقلیمی بایستی گفت که این عامل شامل عواملی مانند افزایش درجه حرارت، کاهش بارندگی، خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، وزش بادهای شور ناشی از خشک‌شدن دریاچهٔ ارومیه، تغییر الگوی بارندگی و غیره است که به‌عنوان تهدید توسعهٔ روستایی شهرستان بناب مطرح است و نیازمند اتخاذ تدابیر ملی و استانی و حتی استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و همکاری بین چندین کشور است که بایستی ازطریق برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت مرتفع شود. این نتایج با نتایج یافته‌های پژوهش مجنونی توتاخانه و همکاران (۱۳۹۶) همخوانی دارد. درخصوص تنوع معیشتی و گسترش اشتغال و کارآفرینی نیز با توجه به اینکه همهٔ روستاهای شهرستان از پتانسیل‌های متعددی (خاک حاصل‌خیز، قرارگیری بر کنار راه ارتباطی، وجود طیف وسیعی از افراد تحصیل‌کرده در روستا شرایط آب‌وهوایی مناسب، جاذبه‌های توریستی در صور و توتاخانه، نزدیکی به صنایع تولیدی و صنعتی و...) برخوردار هستند؛ بنابراین در رابطه با متنوع‌سازی معیشتی، مهم‌ترین مشکل عدم‌حمایت دولت، عدم‌ارائهٔ آموزش و مهارت به روستاییان و بخشی نیز به‌دلیل مشکلات اقتصادی موجود در کشور است؛ ازاین‌رو بایستی ازطریق رفع موانع فوق

متنوع‌سازی اشتغال روستاییان مدنظر قرار گیرد که این امر نیز درنهایت منجر به بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی روستاییان شده و کیفیت زندگی آنان را ارتقاء می‌بخشد. در خصوص پیشران‌های مقابله با فرسایش خاک و اصلاح شیوهٔ آبیاری سنتی نیز بایستی اشاره کرد که این دو وابسته به همدیگر بوده و از بایستی به‌واسطهٔ تنظیم برنامه‌های مدوّن اقداماتی مانند اصلاح شیوه‌های آبیاری، آبخیزداری، مشوّق‌ها، تغییر الگوی کشت، مبارزه با برداشت بی‌رویه آب و... مورد توجه قرار گیرد. در این خصوص پیشنهاد می‌شود ازطریق انتقال آب سدهای علویان مراغه، سد دوش و سد آلقو میزان آسیب‌پذیری روستاهای کاهش یابد. البته لازم به‌ذکر است که به‌دلیل وجود کانال‌های روباز و فرسوده میزان هدررفت آب بسیار زیاد است. علاوه‌بر این پیشنهاد می‌شود ازطریق تغییر الگوی کشت و استفاده از روش‌های آبیاری بارانی و قطره‌ای از منابع آب روستایی استفادهٔ بهینه شود. در خصوص گرانی و تورم نیز پیشنهاد می‌شود ازطریق اشتغال‌زایی، کارآفرینی، نظارت بر قیمت‌ها، افزایش توان خرید روستاییان، تنوع شغلی و معیشت پایدار، توسعهٔ روستایی هموار شود. در این خصوص روستاهای شهرستان بناب از ظرفیت‌های بسیاری بالایی در حوزهٔ گردشگری، کارآفرینی، توسعهٔ تعاونی‌های، کشت محصولات کشاورزی و باغی و همچنین تولیدات دامی برخوردار هستند که می‌توان از این ظرفیت‌های برای بهبود وضعیت اقتصادی روستاها استفاده کرد.

در خصوص کاهش مدت‌زمان اجرای طرح‌های عمرانی و همچنین بهسازی و مقاوم‌سازی مساکن روستایی نیز بایستی اشاره کرد که هر دوی این مشکلات ریشه در کمبود منابع مالی دولت و فقر روستاییان دارد. در راستای رفع این مشکل می‌توان ازطریق اولویت‌بندی طرح‌ها، استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی، منابع صندوق توسعهٔ ملی، استفاده از همیاری، استفاده از منابع مالی بانکی و کمک مالی ساکنان روستاها تا حدودی بازهٔ زمانی اجرای طرح‌های عمرانی و همچنین تشویق مردم برای بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن خود در برابر انواع حوادث را تسریع بخشید.

همچنین از آنجایی که برخی از پیشران‌های مؤثر بر توسعهٔ روستایی مانند گرانی و تورم، تغییرات اقلیمی، تورم و... خارج از محدودهٔ روستاهای مورد مطالعه است؛ ولی ازطریق اتخاذ تدابیری به‌منظور استفاده از ظرفیت‌های محلی، می‌توان اثرات این موارد را خنثی کرد. درنهایت می‌توان گفت که حکمروایی مدیریت آینده‌نگر و توسعه‌گرا با بهره‌گیری از مشارکت همهٔ ذی‌نفعان در مسیر توسعهٔ روستایی، برنامه‌ریزی منسجم به‌منظور شناسایی ظرفیت‌های بالقوهٔ روستایی و تشویق هر سه بخش دولتی، مردم و بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری، ارائهٔ مهارت‌های آموزشی و ترویجی و مهارت‌افزایی روستاییان و تلاش برای بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی روستاییان ازطریق فعال‌سازی ظرفیت‌های بومی و محلی هر روستا و توجه جدی به ابعاد محیطی اعم‌از بستر طبیعی و انسانی امکان‌پذیر است.

منابع

-احمدی حمید؛آرش بیدالله‌خانی (۱۳۹۲).پساتوسعه‌گرایی و بازنمایی‌های انتقادی از گفتمان توسعه؛ رویکردی مردمی، مجلهٔ مطالعات توسعهٔ اجتماعی ایران. سال ۵. شمارهٔ ۳. صفحات ۶۳-۴۷.
http://jisds.srbiau.ac.ir/article_2433.html

-بهشتی، محمدباقر؛ نادر زالی (۱۳۹۰). شناسایی عوامل کلیدی توسعهٔ منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی بر پایهٔ سناریو، مطالعهٔ موردی آذربایجان شرقی، نشریهٔ مدرس علوم انسانی و برنامه‌ریزی و آمایش فضا. شمارهٔ ۱. صفحات ۶۳-۴۱.
https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-5418-fa.html

-تقدیسی، احمد؛ محمدعلی احمدی‌شاپورآبادی (۱۳۹۱). مهاجرت و سالخوردگی جمعیت روستایی ایران: چالشی فراروی توسعهٔ پایدار روستایی، فصلنامهٔ تحقیقات جغرافیایی. دورهٔ ۲۷. شمارهٔ ۱. صفحات ۱۶۴-۱۲۳.
http://journals.ui.ac.ir/article_17923.html

-تقیلو، علی‌اکبر؛ ناصر سلطانی؛ احمد آفتاب (۱۳۹۵). پیشران‌های توسعهٔ روستاهای ایران، فصلنامهٔ برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دورهٔ ۲۰. شمارهٔ ۴. صفحات ۲۸-۱.
https://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-5316-fa.html

-تقیلو، علی‌اکبر (۱۳۹۳). سناریوهای آیندهٔ سکونتگاه‌های روستایی ایران، فصلنامهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. دورهٔ ۳. شمارهٔ ۵. صفحات ۹۶-۸۳.
https://jrrp.um.ac.ir/article/view/25367

-حیدری‌ساربان، وکیل؛ علی مجنونی‌توتاخانه؛ مجتبی مفرح‌بناب (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل رضایت‌مندی روستاییان از کیفیت خدمات دهیاری‌ها با بهره‌گیری از مدل تحلیل شکاف: مورد مطالعهٔ شهرستان بناب، فصلنامهٔ توسعهٔ محلی (شهری-روستایی). دورهٔ ۷. شمارهٔ ۱. صفحات ۲۹۸-۲۷۷.
https://journals.ut.ac.ir/article_60564.html

-حیدری‌ساربان، وکیل؛ علی مجنونی‌توتاخانه (۱۳۹۶). بررسی نقش ظرفیت‌سازی اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی؛ مطالعهٔ مورد: شهرستان بناب، فصلنامهٔ آمایش جغرافیایی فضا. دورهٔ ۶. شمارهٔ ۱. صفحات ۱۰۴-۸۹.
http://gps.gu.ac.ir/article_32846.html

-خسروبیگی، رضا؛ جعفر جوان (۱۳۹۴). گفتمان نوسازی و واگرایی سیاست‌های توسعه و بهره‌برداری‌های کشاورزی، پژوهش‌های روستایی. دورهٔ ۶. شمارهٔ ۱. صفحات ۲۶-۱.
https://jrur.ut.ac.ir/article_54229.html

-زالی، نادر؛ مسعود زمان‌پور (۱۳۹۳). تحلیل سیستمی متغیرهای راهبردی توسعهٔ منطقه‌ای در برنامه‌ریزی سناریومبنا (مورد مطالعه: استان مازندران)، آمایش سرزمین. سال ۷. شمارهٔ ۱. صفحات ۲۸-۱.
https://jtcp.ut.ac.ir/article_54779.html

-شکوری، علی (۱۳۹۰). افول روستا و روستاشناسی یا ضرورت بازنگری در رویکردها و روش‌ها در روستاها، فصلنامهٔ روستا و توسعه. سال۱۴.شمارهٔ ۲.صفحات۹-۱.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59158.html

-صیدایی، سیداسکندر؛ امین دهقانی (۱۳۸۹). نقش مشارکت‌های مردمی در توسعهٔ روستایی با تأکید بر مشارکت سنتی و جدید، مطالعهٔ موردی: بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی، جامعه‌شناسی کاربردی. سال ۲۱. شمارهٔ ۳۷. صفحات ۱۸-۱.
http://jas.ui.ac.ir/article_18159.html

-کلانتری،خلیل؛ حجت ورمزیاری؛ عباس عسگری‌ندوشن (۱۳۹۲). چشم‌انداز جمعیت روستایی و چالش‌های مدیریت توسعهٔ پایدار روستایی ایران، فصلنامهٔ روستا و توسعه. سال ۱۶. شمارهٔ ۲. صفحات ۳۲-۱.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59280.html

-مجنونی‌توتاخانه، علی، وکیل حیدری‌ساربان؛ مجتبی مفرح‌بناب (۱۳۹۶). بررسی اثرات خشک‌سالی دریاچهٔ ارومیه بر تغییرات تاب‌آوری سکونت‌گاه‌های روستایی، فصلنامهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۶. شمارهٔ ۴. صفحات ۸۹-۶۷.
https://jrrp.um.ac.ir/article/view/59430

- Amir, A. F., Ghapar, A. A., Jamal, S. A., & Ahmad, K. N (2015). Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 168, 116-122. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814056754

- Appignanesi, Richard (2007). Futures of art in retrospect, Futures, Volume 39. Issue 10. PP.1159-1167. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328707000833

- Bosworth, G., Annibal, I., Carroll, T., Price, L., Sellick, J., & Shepherd, J. (2016). Empowering Local Action through Neo-Endogenous Development; The Case of LEADER in England. Sociologia ruralis, 56(3), 427-449. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/soru.12089

- Cazorla, A., De Los Ríos, I., & Salvo, M (2013). Working With People (WWP) in rural development projects: A proposal from social learning. Cuadernos de desarrollo rural, 10(SPE70), 131-157. http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0122-14502013000100007

- Davoudi, Simin; Wishardt, Michelle; Strange, Ian (2010). The ageing of Europe: Demographic scenarios of Europe's futures. Futures. Volume 42, Issue 8. PP 794-803. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328710000583

- Evers, David (2010). Scenarios on the spatial and economic development of Europe. Futures. Volume 42. Issue 8. PP 804-816. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328710000595

- Falk, I., & Kilpatrick, S. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. Sociologia ruralis, 40(1), 87-110. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9523.00133

- Florida, Richard; Mellander, Charlotta; Stolarick, Kevin (2008). "Inside the black box of regional development- human capital, the creative class and tolerance". Journal of economic geography, 8, 615- 649. https://academic.oup.com/joeg/article-abstract/8/5/615/991426

- Goldstein, Josh; Caldarone, Giorgio; Daily Gretchen; Duarte, Ka'eo; Hannahs, Neil; McKenzie, Emily (2012). InVEST Scenarios case study: Hawaii, USA. WWF, Morges. https://naturalcapitalproject.stanford.edu/publications/invest-scenarios-case-study-hawaii-usa

- Gray, C., & Mueller, V. (2012). Drought and population mobility in rural Ethiopia. World Development, 40(1), 134-145. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22523447/

- Haven-Tang, C., & Jones, E. (2012). Local leadership for rural tourism development: A case study of Adventa, Monmouthshire, UK. Tourism Management Perspectives, 4, 28-35. https://repository.cardiffmet.ac.uk/handle/10369/3352

- Healey, P. (2015). Civil society enterprise and local development. Planning Theory & Practice, 16(1), 11-27. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14649357.2014.995212

- Komppula, R (2014). The role of individual entrepreneurs in the development of competitiveness for a rural tourism destination–A case study. Tourism Management, 40, 361-371. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517713001398

- Látková, P., & Vogt, C. A (2012). Residents' attitudes toward existing and future tourism development in rural communities. Journal of Travel Research, 51(1), 50-67. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287510394193

- Liu, Y., Hu, Z., & Li, Y. (2014). Process and cause of urban-rural development transformation in the Bohai Rim Region, China. Journal of Geographical Sciences, 24(6), 1147-1160. https://link.springer.com/article/10.1007/s11442-014-1144-9

- Lord, S., Helfgott, A., & Vervoort, J. M (2016). Choosing diverse sets of plausible scenarios in multidimensional exploratory futures techniques. Futures, 77, 11-27. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328715001664

- Verburg, Peter H.; Schulp, C. J. E.; Witte, N.; Veldkamp, A. (2006). "Downscaling of land use change scenarios to assess the dynamics of European landscapes". Agriculture, Ecosystems and Environment, 114,39-56. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0167880905005335

- Walters, B. B., Cadelina, A., Cardano, A., & Visitacion, E. (1999). Community history and rural development: why some farmers participate more readily than others. Agricultural systems, 59(2), 193-214. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0308521X99000037

- Xia, J. (2010). Linking ICTs to rural development: China's rural information policy. Government Information Quarterly, 27(2), 187-195. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0740624X09001361

- Yifu, L. (2003). The" Rural, Agricultural and Farmer's Problems" and the Rural Development in the Future. Problem of Agricultural Economy, 1, 004. https://europepmc.org/article/med/29201494

- Zhang, Y., Geng, W., Shen, Y., Wang, Y., & Dai, Y.-C. (2014). Edible mushroom cultivation for food security and rural development in China: bio-innovation, technological dissemination and marketing. Sustainability, 6(5), 2961-2973. https://www.mdpi.com/2071-1050/6/5/2961

- Zhao, L., Tian, L., Cai, T., Claggett, B., & Wei, L.-J. (2013). Effectively selecting a target population for a future comparative study. Journal of the American Statistical Association, 108(502), 527-539. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24058223/

- Açar, K. V (2017). Webcam child prostitution: An exploration of current and futuristic methods of detection. International Journal of Cyber Criminology, 11(1), 98-109. https://www.cybercrimejournal.com/previousissueijcc.html

- Metzger, M. J., Rounsevell, M. D., Van den Heiligenberg, H. A., Pérez-Soba, M., & Hardiman, P. S. (2010). How personal judgment influences scenario development: an example for future rural development in Europe. Ecology and Society, 15(2), 55-67. https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/402458

- Moriarty, Patrick; Honnery,Damon (2015). Future cities in a warming world. Futures. Volume 66. PP.45-53. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328714002031

- Nema, P., Nema, R., & Rangnekar, S. (2009). A current and future state of art development of hybrid energy system using wind and PV-solar: A review. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 13(8), 2096-2103. https://ideas.repec.org/a/eee/rensus/v13y2009i8p2096-2103.html

- Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research?–Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research. Sociologia ruralis, 52(1), 48-69. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2011.00553.x

- Shucksmith, M (2010). Disintegrated rural development?Neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. Sociologia ruralis, 50(1), 1-14. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2009.00497.x

- Thompson, Diego (2016). Community adaptations to environmental challenges under decentralized governance in southwestern Uruguay. Journal of Rural Studies. Volume 43. PP.71-82. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016715300449

- Vallauri, Ugo (2014). Transition Belsize Veg Bag scheme: The role of ICTs in enabling new voices and community alliances around local food production and consumption. Futures. Volume 62. PP.173-180. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328714000706